

V Ljubljani, 1. mal. srpana 1898.

Štev. 13.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:
dr. Frančišek Lampe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomozi si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:
Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:
Katoliška Tiskarna.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrt leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.

Vsebina 13. zvezka.

	Stran
Dr. Gregor Jožef Plohel. (Slika iz prejšnjega stoletja. — Sp. <i>B. Flegerič.</i>)	385
Družina socialistova. (Spisal <i>Ivo Trošt.</i>) [Dalje.]	399
Pri uljnaku. VII., VIII. (Zložil <i>F. S. Finšgar.</i>)	405
Iz našega kota. (Povest. — Napisal <i>Podgoričan.</i>) [Dalje.]	406
Fra Angelico. (Spisal <i>prof. dr. Anton Medved.</i>) [Dalje.]	411
Književnost	416
<i>Slovenska književnost.</i> Slovanska knjižnica. Sn. 73—74. — — Pole s podobami za šolo in dom.	

Na platnicah.

Raznoterosti. — Pogovori.

Slike.

Dr. Gregor Jožef Plohel	385
Venčanje Marije. (V galeriji degli Uffizi v Florenci.) (Slikal <i>Fra Angelico.</i>)	392, 393
Škocijanska jama pri Divači. (Fot. <i>Al. Beer.</i>)	401
Cerkev S. Maria sopra Minerva v Rimu	408
Palazzo Pitti v Florenciji	409
Angel s trobento. (Slikal <i>Fra Angelico.</i>)	413
Na platnicah:	
Kommodore Dewey.	
Maksim Gomez.	
Admiral Montojo.	

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X.
po 4 gld.

„Cvetje s polja modroslovskega“ (16°, str. 263) se dobiva pri upravnistvu našega lista za 60 kr., s pošto za 65 kr. — Opozarjamo tudi na prejšnje letnike „Dom in svet“-a.

Listnica uredništva. *Nekaterim sotrudnikom:* Prvi današnji spis, katerega nismo hoteli trgati, vzel je prostor drugim spisom. Zaradi tega prosimo potrpljenja. — Raznim dopisnikom, ki so nam poslali pesmi in druge spise: Nekateri mlajši pesniki zahtevajo nujno, da naj jim nemudoma odgovorimo in ocenimo njih izdelke. Take nepočakance prosimo, naj bolje pomislijo, je-li možno ustrezati jim, ali ne. Kako moremo poleg obilnih poslov vsakateremu nemudoma in natančno oceniti vsako pesem in oceno v dostojni obliki poslati v zasebnem pismu? A polagoma se obdela vsa tvarina in potrebne opazke se sporoče čč. dopisnikom.

Dr. Gregor Jožef Plohel.

(Slika iz prejšnjega stoletja. — Spisal Božidar Flegerič.)

Mož, čegar življenje želim predočiti Slovencem, ni se proslavil s peresom, vendar je vreden trajnega spomina.

Svetinjska župnija, katera je pripadala do l. 1788. k starodavni župniji sv. Miklavža v Ljutomerskih goricah, šteje več imenitnih mož duhovskega in posvetnega stanú. Prvi v tej župniji rojeni duhovnik je bil Matija Henrik Bratuša, roj. 23. prosinca leta 1694., a drugi dr. Gregor Jožef Plohel. Porodil se je naš imenitni rojak v Ivanjkovcih — prijaznem selu lepe Žirovinske doline, ki se vije od Kamenščaka proti Dravski ravnini — dné 7. sušca l. 1730.¹⁾, ali na Simoničevi nagorčiji, kjer sta rojena dva brata duhovnika: Josip Simonič, dekan v pokoju in pokojni kapelan Janez Aleksander Simonič, in dr. Fran Simonič, skriptor na c. kr. vseučilišni knjižnici na Dunaju, ali na Petovarovi kmetiji.

V tisti dobi (od leta 1721. do 1743.) je župnikoval pri sv. Miklavžu Matija Stariha; ta je bil stričnik župnika Martina Starihe, ki je bil do leta 1720. na isti župniji njegov prednik. Ta gospod si je pridobil častno ime „zmago-

valec“ (victoriosus), ker je s pomočjo svojih župljanov potolkel druhal roparskih Krucev ter jih prepodil iz Ljutomerskih goríc.

Gregorjeva roditelja sta bila, kakor nam kaže krstna knjiga, Jurij Plohel in Ana rojena Filipič iz Brebrovnika; kuma sta mu bila Josip Gradišek in Polona Herič; krstil

ga je Anton Copič, tedaj kapelan pri sv. Miklavžu. Prednik našega Gregorja je prê prišel v Ivanjkovce iz Slovenskih goríc, in je bil sorodnik Jakopa Plohla, očeta grofice Meran, ki je bil rojen dné 17. vel. travna l. 1774. v Grlincih, župnije sv. Lovrenca v Slovenskih goricah. Seveda se dá to sedaj težko dokazati.

„Kdo je spoznal nadarjenost tega mladeniča? Kdo mu je delil prvi pouk, da je postal sposoben za gimnazijo in potem za visoke šole?“ Tako je vprašal gospod Jakop Meško, častni korar pri sv. Lovrencu v Slovenskih goricah v svojem l. 1885., šte. 42—52, in l. 1886., šte. 1 v „Slovenskem Gospodarju“ priobčenem

spisu „Gregor Jož. Plohel, doktor bogoslovja, dekan in nadžupnik Ptujski.“ Imenovani je odgovoril: „Tega ne vemo.“ Razmere pred

Dr. Gregor Jožef Plohel.

¹⁾ V krstni knjigi pri sv. Miklavžu je tako-le zapisano: Annus 1730. Martius: Ex Ivankovec 7. hujus baptizatus est Gregorius filius legitimus Georgii

„Dom in svet“ 1898, št. 13.

Plohl et conjugis ejus Anna Filipitsch, levantibus patrinis Josepho Gradišek et Apolonia Herizhin per me Antonium Zopitsch m. p. (Copič).

150. leti so bile popolnoma inačiče, nego so dandanes.

Mladenci, ki so bili dovolj nadarjeni in torej za šole sposobni, prišli so vanje s pomočjo kakega sorodnika, duhovnika ali posvetnika, najčesče pa po domačih duhovnikih. Tedaj ni bilo šol, kakoršne imamo sedaj. Gregor Plohel ni imel nikakega takega sorodnika, a znano je, da je njegov oče Jurij znal pisati ter je bil za svojo dobo in za selsko življenje naobražen mož, ker jedini njegov podpis, kateri se vidi v ženitni pogodbi njegovega starejšega sina Matjaža od 25. pros. l. 1749., ima svojeročno znamenje, kar je bila v tisti dobi redka prikazen. Kako je pisal oče Jurij, ne vidi se, ker listine s pristnimi podpisi se niso dajale strankam; stranke so jih dobivale samo v prepisih. Doma se mož ni mogel naučiti pisati, ker še tedaj, kakor sem že omenil, ni bilo šol na deželi. Njegovi otroci (izvzemši Gregorja) tudi niso znali pisati, kar se o Matjažu gotovo ve, o Ivanu pa se po ženitni pogodbi sklepa zanesljivo. Oče Jurij je morda prišel v mladih letih na Ptuj v šolo, torej je morda, spoznavši posebno nadarjenost svojega sina Gregorja, njega začel doma prvi poučevati, dal ga potem na Ptuj, ker v Ormožu še tedaj ni bilo šole. Kronika nam o njej ničesar ne kaže. Potemtakem bi se bil mladi Gregor usposobil na Ptuj za gimnazijo.

Življenjepisec Plohlov je drugega mnenja. Trdi, da je bil kapelan Andrej Borko¹⁾ tisti mož, ki je spoznal nadarjenost našega Gregorja ter ga prvi poučeval. Tistega časa, ko še ni bilo šol, so pač blagi, za srečo naroda

¹⁾ Borko Andrej Jožef, sin Matjaža Borka in Barbare Štiberčeve, rodil se je dne 6. listopada leta 1705. v Središču. V mašnika je bil posvečen dne 10. sušca l. 1731., kapelanoval je l. 1732.—1735. v Ormožu, l. 1735.—1745. pri sv. Miklavžu, l. 1745. do 1756. v Ljutomeru, potem pa je bil 1756.—1757. pri sv. Miklavžu provizor. Meseca listopada istega leta je postal župnik v Ormožu, l. 1764. je prišel za župnika v Središče, kjer je 8. prosinca leta 1770. umrl. Bil je vnet za blagor nadarjenih mladeničev. To se vidi iz tega, da je sina svojega brata Matjaža, Andraža, akoprem je ta, prejemši že manjše rede, pustil bogoslovje, toliko podpiral, da je bil pozneje zdravnik na Dunaju.

vneti duhovniki z bolj izurjenimi organisti poučevali nekatere, seveda posebno nadarjene dečke. Nadalje trdi gospod življenjepisec, da je Gregor Plohel dovršil gimnazijo brez dvombe v Varaždinu. Istina je, da je ta gimnazija oddaljena samo kake štiri ure hoda od Gregorjevega doma v Ivanjkovcih, da je bilo stanovanje s hrano za tedanje dobe v Varaždinu zelo po ceni. Da so baš zbok tega do naše dobe zahajali slovenski dijaki na varaždinsko gimnazijo, je res, toda Plohel skoro gotovo ni študiral v Varaždinu. Poprosil sem namreč svojega iskrenega prijatelja gosp. dr. Josipa Križana, kr. profesorja, naj bi pogledal v zapisnike ter mi javil, kako je Plohel študiral. Gospod profesor je premetal vse prašne zapisnike, a vse zaman: Plohla ni našel. Gospod ravnatelj mu je rekel, da nekaj zapisnikov manjka. Morda je med njimi Plohlovo ime? Gregor Plohel trdi v dopisu do sekovskega škofijstva 19. grudna leta 1793., da je zmožen hrvaškega jezika. Njegov življenjepisec zbok tega trdi, da on ni narečja, ki se onkraj Drave govori, le razumel, temveč da je je gladko govoril in da se je temu govorjenju priučil v gimnazijskih letih. Kajkavsko hrvaško narečje, ki se govori onostran Drave, po Medjimurju itd., ni baš tako težko, da se ga ne bi človek, ki ima normalni talent, mogel hitro privaditi; naglašuj v večzložnih besedah prvi zlog, izgovarjaj v tvorno-preteklem deležniku *l*, kakor se piše, rabi *u* mesto *ü*, pa si kajkavski Hrvat. Kako se je Gregor Plohel tej kajkavski hrvaščini priučil? Med Muro in Dravo, a posebej v Ljutomerskih goricah, so ljudje nenavadno bistre glave, ostroumni in dovtipni. Mnogo preprostih viničarjev in drugih ljudij bolj siromaškega stanú zahaja v Varaždin na delo. Ob času okapanja koruze in krompirja, v žetev itd. vidiš v Varaždinu polno Štajercev. Mnogo Štajercev tudi zahaja v nekdanjo vojaško krajino na mlat, tihotapci so hodili v Medjimurje po duhan. Ti ljudje so govorili za silo kajkavsko hrvaščino. Gregorjev oče Jurij Plohel je bil premožen mož, imel je dve posestvi, potreboval je zato vedno mnogo delavcev. Nekateri teh

delavcev so zahajali tudi gotovo v sosedno Hrvaško, privadili se hrvaščine ter pri Plohlovih morda le za šalo hrvaški govorili. To je slišal mladi Gregor ter se o takih prilikah naučil nekaj kajkavske hrvaščine. Morda je kot dijak v počitnicah potoval po Hrvaškem in to potovanje bi dosti k temu pomagalo, da se je navadil kajkavske hrvaščine. Stokavščine Plohel ni znal. Tudi ni poznal starih Dalmatincev: Gundulića, Palmotića, Gjorgjića i. dr. po imenih, a kako bi jih poznal po njihovih delih! Prvi pisatelj iz ormoškega okraja, kateri je dobro poznal stare Dalmatince, je bil Plohlov župljan, slavni Stanko Vraz.

Gospod korar Jakop Meško trdi, da je Gregorja prvi poučeval Andrej Josip Borko, bivši kapelan pri sv. Miklavžu. Istina je, da je omenjeni kapelan od leta 1735. do 1745. kapelanoval pri sv. Miklavžu. In baš to je bil čas, ko se je Gregor Plohel pripravljaj za gimnazijo. Mislim, da ni bilo tako, ker človek ima hoditi od bivšega Plohlovega doma do sv. Miklavža gotovo poldrugo uro, a pot je jeseni in pomladi sila težavna. Ako hočeš priti iz Ivanjkovcev k Svetinjam, moraš se plaziti po zloglasnem „Pondelku“, to je sila strma pešpot, kakoršne ni moči najti drugod po vinorodnih Ljutomerskih goricah. Sedaj ja ta pot popravljena. To bi bila torej težavna hoja, v slabem vremenu skoro nemogoča. Morda je bil pokojnik pri svojih sorodnikih Filipičih v Brebrovniku ter je od ondod hodil učiti se k sv. Miklavžu. Toda Brebrovnik je velik. Njega delé iz starodavnih časov, posebno po zemljiških knjigah v gornji in spodnji, veliki in mali Brebrovnik. Nekaj ga pripada sedaj k Miklavževski, a nekaj k Svetinjski župniji. Kje je bila domačija Plohlove matere Ane Filipičke, rojene Brebrovničanke, sedaj ni znano.

Morda je hodil Gregor v Središče v začetne šole, ker Središče je trg, kateremu se šteje v posebno čast, da je imel že l. 1660. svojo šolo, l. 1738.—1752. je bil ondi učitelj Mihael Osešek, kakor nam kaže šolska kronika. Ako je hodil Plohel v Središču v početne šole, bil mu je prvi učitelj imenovani

Osešek. Da je hodil v Središče v početne šole, sklepam iz tega, ker je več mladeničev, imajočih bolj premožne roditelje iz župnije sv. Bolfenka, ki je do l. 1787. spadala k župniji sv. Miklavža, bilo v Središču v šoli. Gotovo sta bila ondi v početni šoli Jernej Rojko, rojen dné 13. vel. srpana leta 1737. v Jastrebcih, umrl dné 27. vel. srpana leta 1820. kot župnik pri sv. Lovrencu na Dravskem polju, in Janez Ev. Mravljak, roj. 4. grudna l. 1738. v Jastrebcih, umrl 17. pros. l. 1817. kot župnik pri sv. Urbanu v Slovenskih goricah, in potem več drugih v prvi polovici tega stoletja, ki so pozneje študirali. V Središču se je po mojem mnenju naš Gregor prvič seznanil s kajkavskim hrvaškim narečjem, ker narečje, katero se govori v Središču in narečje v sosednjem Medjimurji sta malone jednaki. Jurij Plohel je bil premožen kmet in je radi tega lahko dal sina Gregorja v Središče v početne šole. Kje je potem zvršil šest gimnazijalnih razredov, tega ne vemo; ako bi se našli na varaždinski gimnaziji izgubljeni zapisniki, potem bi se to zvedelo za gotovo. Neki čitatelji bodo mislili, da je Plohel študiral v Mariboru; no v Mariboru za iste dobe še ni bilo gimnazije. Tam so ustanovili gimnazijo stoprav l. 1758. Mislim sem, da je bil Gregor Plohel v Rušah v šoli, toda čast. gosp. Matej Slekovec mi je pisal, da njegovega imena ni med ruškimi dijaki. Visoke šole, to je tedanji 7. in 8. razred in po končanih teh dveh razredih bogoslovje je obiskaval Gregor gotovo v Gradcu. Moral je biti odličen dijak, ker je bil že po tretjem letu bogoslovja posvečen duhovnikom ter je po končanih bogoslovskih studijah naredil v kratkem času ostre izpite iz vseh bogoslovskih predmetov in postal doktor bogoslovja, akoprem ni pod svojo sliko in na svojem pečatniku podpisan kot doktor. To je znamenje njegove skromnosti in ponižnosti.

Kakor nam kaže zapisnik ordinandov v škofijskem arhivu v Gradcu, prejel je Gregor Plohel v drugem letu bogoslovja dné 1. malega travna l. 1752. nižje rede; drugo leto dné 16. kimovca prvi višji red — subdija-

konat — baš tam v škofovi kapeli; dijakon je postal dné 19. kimovca istega leta; v duhovnika pa je bil posvečen na kvaterno soboto dné 22. kimovca l. 1753. in sicer v Lipnici v župni cerkvi sv. Jakopa na poroštvo dornavske grajščine. Posvetil ga je Leopold Ernest grof Firmian, tedanji sekovski vladika, ki je tiste dni bival na svojem gradu „Sekavi“ blizu Lipnice. Za Plohlove dobe ni še bilo sedanjega verskega zavoda, to je tistega cerkvenega premoženja, katero je cesar Jožef II. sestavil iz posestev odstranjenih samostanov, bratovščin itd. Zaradi tega je moral vsak duhovnik prej, nego je prejel mašnikov red, dobiti poroka, kateri se je zavezal za njega skrbeti, ako bi pozneje zbok kake bolezni ali zbok previsoke starosti bil nezmožen opravljati duhovske službe. Tako poroštvo se imenuje „titulus mensae“. Plohlovi so za tiste dobe bili podložniki dornavske grajščine in morda je bilo prej običajno, da so grajščaki bili o takih prilikah poroki sinom svojih podložnikov. Da so se nekateri manj premožni ali bolj skopi grajščaki upirali takim poroštvom, razume se samo ob sebi, a iz tega ne sledi, da ne bi smeli brez njih dovoljenja hoditi na višje šole.

Naš Gregor je že za rana začel opravljati duhovska opravila. V dopisu do škofijstva dné 19. grudna l. 1793. sam poroča tako-le: „Ko sem še bil v duhovskem semenišču v Gradcu, poslali so me v Cmurek, kjer sta umrla župnik in prvi kapelan, drugi kapelan pa je ležal bolan; nosil sem vso težo pastirstva skoro tri mesece, in si pridobil obče zaupanje župljanov, da so me želeli pridobiti z mnogimi obeti za svojega stalnega pastirja; pa bodoče izkušnje so me klicale v Gradec nazaj.“ Gregor Plohel je ostal po dovršenih bogoslovskih študijah še dve leti v Gradcu, da je bil imenovan doktorjem bogoslovja. Že tedaj je slovel kot pridigar, ker je često pridigoval v mestni župni cerkvi in v drugih cerkvah, pa tudi na deželi, ako je bila kaka posebna cerkvena slovesnost; pomagal je vsako nedeljo in vsak praznik v izpovednicah, obhajal je s sv. zakramenti razne bol-

nike, ker je bil več „slovenskemu, kranjskemu in hrvaškemu jeziku.“¹⁾ V istem času je bila bolnišnica napolnjena z vojaškimi novinci in v tej bolnišnici je vso mogočo duhovsko službo dotlej opravljal brezplačno, dokler ni dobil pri neki nalezljivi bolezni sam devet tednov trajajoče bolezni, kakor trdi, za tedanje njegove razmere v svojo ne malo škodo.

L. 1756. je dobil dr. Gregor Plohel prvo kapelansko službo — expositus a. 1756 — kakor nam kaže zapisnik novomašnikov v graškem škofovskem arhivu, in sicer je bila ta služba pri sv. Marjeti na Dravskem polju, kakor nam v omenjenem dopisu do škofijstva sam poroča: „Na svojem potem — namreč po prestani bolezni — prevzetem kapelanskem mestu pri sv. Marjeti niže Ptuja na spodnjem Dravskem polju smem po resnici trditi, da sem jedno celo leto skoraj vse bolnike sam previdel, in pridigoval celó sam, ker župnik jezika ni tako zmožen bil.“ V matični knjigi pri sv. Marjeti ga najdemo kot krstečega kapelana slednjič zapisanega dné 25. mal. srpana l. 1758.

V oni dobi je bil dekan in nadžupnik ptujski Frančišek Ignacij grof Inzaghy, in baš ta plemeniti gospod je spoznal v kratkem času hvalevredno delavnost in izredno govorniško zmožnost mladega kapelana. „Sprejet sem bil sedaj v mesto“, kakor trdi Gregor v svojem dopisu do škofijstva, „med ondešnje duhovenstvo, in tu je bilo polje večje in obilnejše delavnosti. Poklican sem bil od samostanov in župnikov na deželi, kadarkoli so imeli kako slovesnost, na prižnico, prebil sem marsikatero noč v bolnišnici invalidov in v oni ujetih Prusov na stolu ali deski; bilo je namreč moje načelo: vsakemu na poti v večnost priti na pomoč z duhovno tolažbo.“

Ustanovo za invalide, t. j. onemogle stare vojake na Ptuju, je napravila blaga cesarica Marija Terezija; ondi je bilo v oskrbi do 500 starih, ubogih, pohabljenih vojakov. Mi-

¹⁾ Že iz navedenih besedij lahko sklepamo, da se naš rojak ni v šoli učil kajkavske hrvaščine, temveč morda na potovanju, kakor se je na potovanju naučil tudi kranjskega narečja.

nulo je že več nego 30 let od onega časa, kar so odpravili invalide; sedaj so vojaki v obeh hramih: v večjem pionirji, v manjšem pešci.

Pohlepni pruski kralj Friderik II. je napadel za Marije Terezije Avstrijo tako krivično, kakor l. 1866. stari Viljem; sedem let je trajala ona nesrečna vojska; ko je bil l. 1763. mir sklenjen, izgubila je naša cesarica večji del lepe dežele Šlezije: tako se je pripetilo, da so za Plohovega časa živeli Prusi na Ptuju kot ujetniki.

Dr. Gregor Plohel je kapelanoval na Ptuju do l. 1766.; v matični knjigi se najde prvič zabeleženo: Gregor Pl. Chormaister 15. velikega srpana l. 1766.; stopil je torej na višjo stopinjo ter je bil namestnik nadžupnikov. Služba njegova je bila: spisovati matične knjige, gledati, da se redno vrši božja služba, v cerkvi in na koru vse dostojno hiši božji opravlja. Na Ptuju so službovali v tisti dobi štirje kapelani in trije beneficijati.

Meseca rožnika l. 1769. je umrl ptujski nadžupnik Frančišek Ignacij grof Inzaghy, in naslednikom njegovim je bil imenovan dr. Gregor Jožef Plohel. To trdi on sam: „Na smrtni postelji je izrekel moj prednik to željo, in mestni prebivalci so vložili v ta namen prošnjo, in razlogi so bili tako tehtni, da mi je Nj. Vel. cesarica Marija Terezija to nadžupnijo pred vsemi drugimi tako mogočnimi soprošniki podelila.“ Ti soprošniki so bili: Jakop Kampust, vikar v Cmureku, dr. Pavel Jeronim Šmuc, dekan v Vajci, Peter Altamer in Josip Gauster. (Listina v knezoškofijskem arhivu.) Jako imeniten Plohlov soprošnik je bil gotovo dr. Šmuc; bil je namreč že dekan, doslužen rektor vseučilišča v Gradcu, arhidijakon novomeškega okraja na Avstrijskem, ki je segal blizo dunajskega mesta. Rodil se je leta 1718. v Vipavi na Kranjskem, sezidal velikansko cerkev na Vajsbergu; znal je gotovo tudi slovenski. Razlogi za Gregorja so morali biti zelo važni in tehtni, ker je škofijstvo, akoprem 12 let mlajšega postavilo v svojem predlogu na prvo mesto, poudarjaje njegovo učenost, Šmuca na drugo, Kampusta na tretje mesto. Iz tega

je razvidno, da je grof Inzaghy že za časa svojega življenja Gregorju pripravil pot do tega častnega mesta. Inzaghy je bil visok plemenitnik — grof — ter je imel mogočne prijatelje v visokih krogih, in beseda takih gospodov je često odločilna.

Tako je prišel dr. Gregor Plohel v svoji najlepši dobi, imajoč jedva 39 let, na častno mesto v starem Ptuju, katero je bilo gledé na dostojanstvo in na obile dohodke najimenitnejše med Muro in Dravo na Slovenskem; pokazal pa je tudi v dejanju, da je bil res pravi mož za ptujsko nadžupnijo.

Ptujski nadžupnik in dekan je kot kmetiški sin imel posebno veselje do gospodarstva, a dober gospodar gleda najprej na to, da mu je stanovanje, da so mu gospodarska poslopja v lepem redu. Poslopja, skozi katerih strehe lije dež, katerih zidovje je skrhan, so živojasen dokaz slabega gospodarja. Gregorjev prednik je bil grof, a taki plemeniti gospodje se navadno malo brigajo za gospodarstvo. On je, nastopivši svoje mesto, našel obširna poslopja zanemarjena in poprave potrebna. Sam trdi, da je potrošil do 10.000 gld. prej, nego je spravil vse v dober red. Kako je bil Plohel vnet za kmetijstvo, dokaz nam je to-le: Leta 1776. je cesarica Marija Terezija zahtevala mnenje od vseh župnikov: „ali naj se župniška ležeča posestva odvzamejo, ali se dalje obdržijo.“ Državniki so gotovo kanili potem duhovnike plačevati v suhem denarju. Simon Povoden nam poroča: „Gregor Plohel je glasoval za ohranitev župniških ležečih posestev, in podprl svoje mnenje s krepkimi razlogi.“ Prav je storil blagi gospod, kajti v državnih blagajnicah je često malo denarja, kakor je znano iz izkušnje: gospodarstvo pa, akoprem včasih sila nehvaležno in v naši dobi hudo obdačeno, pridnega in treznega gospodarja vsaj za silo redi.

Kakor je bil Gregor dober gospodar, tako je bil tudi dober gospod svojih podložnikov. Po stari grajščinski navadi je imela ptujska nadžupnija v 14 različnih župnijah razmetane podložnike. Podložniki so morali svojim gospodom dajati od svojih pridelkov

desetino — vinsko, zrnsko, — gorno, vršnik. Pri zrnski desetini je bila težava, da gospodar ni smel spraviti snopja z njive, dokler ni vzel gospod svoje desetine; no, ta davek ni bil prehud, ker ako je kmet malo pridelal, dobil je tudi gospod malo, hujše breme sta bila za nekatere podložnike gorno in vršnik. Gorno — izvedeno iz besede gorice (vinograd) — je bil vinski davek v odločeni meri, jedno ali več veder; vršnik je bil zrnski davek, tudi že v odločeni množini, naj je kmet kaj pridelal ali ne. S takim davkom so pa bila obložena le nekatera posestva.

Proti koncu minulega stoletja so vročerkvni Francozi prevrgli ves državni in cerkveni red. Zaradi tega je začelo silno vreti po vsej Evropi; tudi v naši državi je bilo mnogo nezadovoljnejšev, in tu pa tam so se pojavljali neredi. Ptujski nadžupnik in dekan se je mogel pohvaliti: „da med vsemi njegovimi po 14. župnijah raztrošenimi podložniki ni bilo nikakega nereda, dočim so drugod morali nezadovoljneže celó z vojaško silo pokoriti; celó na druge so s svojim hvalevrednim vedenjem dobro delovali.“ To je bila gotovo ne mala čast gospodu in njegovim podložnikom. Nikdo ne more tajiti, da je podložniška doba imela pri trdi gospôdi posebno tam, kjer je zraven davkov bila še huda tlaka, velike sitnobe. Pri dobrih in usmiljenih gospodih pa ni bilo tako hudo; ti so na davek čakali jedno ali več let; če je gospodar bil v denarnih zadregah in če je bil zanesljiv mož, šel je k svoji gosposki, in v jedni uri je imel potrebno vsoto. V isti uradniški pisarni se je napisalo dolžno pismo, vknjižilo in denar naštel za pet odstotkov iz sirotinske blagajnice, vse za malo plačilo. Ni tedaj trebalo — kakor sedaj — ceniti posestva, hoditi k beležniku, sodišču itd. Naš Gregor je bil dober gospod svojih podložnikov, ni jih pozabil še na smrtni postelji. V 10. točki svoje oporoke je naročil tako-le: „Hočem, da se ubožnim mojim podložnikom po meri njihovega siromaštva zaostali davki od dveh do treh let do cela izbrišejo.“ Da so ga tudi duhovniki, kateri so služili pod njegovim nadzorstvom, zeló ce-

nili in ljubili, pisal je Simon Povoden (str. 13): „Gregor Plohel ostane zaradi svoje dobrotljivosti in pravičnosti nepozaben.“

Drugo lepo svojstvo našega Gregorja je bila gostoljubnost. To lepo slovansko čednost je jako cenil. Več nego 50 let je minulo, a še često se je na starodavnem Ptuj slišalo govoriti o njegovi gostoljubnosti. Posebno je rad sprejemal ob veseli trgatvi mnogo gostov na Ptujskem vrhu. Ptujski nadžupnik ima ondi od starodavnih časov dva vinograda, spodnji in gornji; med obema pa je bil njegov vinograd, to je tisti, ki ga je sporočil svoji gospodinji Mariji Marksovi (3. § oporoke), ki mu je 27 let zvesto služila in v večkratni bolezní stregla z vso skrbjo.

Pri spodnjem župniškem vinogradu je dal postaviti veliko poslopje; nad pivnico, v kateri je prostor za 100 polovnjakov, je hram z jednim nadstropjem in kapelo, v kateri je dovoljeno služiti sv. mašo. V spodnjem delu so vse sobe okrašene z različnimi šaljivimi slikami na presno, iz česar se vidi, da si je blagi mož ta kraj izbral za razvedrenje in okrepčanje duha po trudapolnem delu za daljnje delovanje.

Gregor je ljubil lepoto hiše božje, ker je cerkev najimenoitnejši kraj za duhovnega pastirja, središče njegovega vzvišenega delovanja. Župna cerkev sv. Jurija na Ptuj je najlepša, največja in menda najstarša med vsemi cerkvami med Muro in Dravo na Slovenskem.

Bivši ptujski nadžupnik in dekan, pokojni Frančišek Cvetko je obhajal tisočletnico posvečevanja cerkve sv. Jurija na Ptuj. Od tiste prvotne cerkve, katero je postavil, kakor trdi Simon Povoden, nadškof solnograški Arno l. 785. in katero je bil Luipram l. 846. posvetil, je v zidovju sedanje cerkve le malo ali nič ostankov. L. 1052. so divji Madjari mesto Ptuj napadli in razdejali, tedaj je bila tudi cerkev močno poškodovana, ako ne čisto razdejana. Verniki so si morali potem postaviti drugo cerkev. Toda tudi ta hiša božja ni imela obstoja.

Po nesrečni bitki pri Nikopolju l. 1396. se je vzdignil Bajezid proti Ogerski, prebrodil

pri Mitrovici Savo, in njegove čete so se razlile po Ogerski celó do Bude. Teh roparskih čet je bilo več, od katerih se je odcepila druhal, ki je šla dalje kraj Drave ter prihrula na spodnjo Štajersko pred Ptuj. Mesto se ni moglo braniti, ker se ni nadejalo takega navala. Lahko so je torej divjaki izropali in požgali, prestrašene meščane in deželane iz okolice brez posebnega truda polovili in odgnali v sužnjost; 16.000 duš, mož, žen in otrok z živino in drugim imetjem so s seboj odtirali; tudi cerkev je gotovo pogorela; trebalo je torej več let, v katerih so si ostali verniki toliko opomogli, da so cerkev postavili in popravili. V prvi polovici 15. stoletja so dogotovili to težavno delo (1411—1440), in tedaj je ta božji hram dobil sedanjo gotiško podobo v svojih glavnih delih, trojno ladijo, prezbiterij in glasbeni kor — vse, kakor je še dandanašnji. Štiri kapele — sv. Frančiška, Dizma, žalostne Matere Božje in sv. Križa — so pa vse iz novejšje dobe. Kapelo sv. Dizma je dal postaviti Plohel l. 1778., kakor trdi v pismu, katero smo že večkrat omenili: „Sezidal sem jedno kapelo in dva oltarja ter oskrbel različno cerkveno opravo skoro brez vsakega povračila. Zvonik, ki se je že hotel podreti, sem dal lansko leto (1792) večinoma na svoje stroške v znesku 6000 gld. popraviti in z bakrom pokriti.“ Katera oltarja je dal postaviti, sedaj ni več znano; da je namenil dati postaviti tudi veliki oltar, pravi njegova oporoka; v § 2. je namreč tako odločil: „Gledé na časno blago pripada tukajšnji mestni župni cerkvi sv. Jurija za njene potrebe onih 400 gld., ki jih imam pri njej, in zraven še se ima iz mojega premoženja vzeti gotovih 1000 gld. brez obremenjenja za novi oltar, ako ne bi sam imel več časa postaviti ga.“ — Ta oltar — miza in tabernakel — se je postavil več let po Gregorjevi smrti iz krasnega marmorja, škoda, da ne v gotiškem zlogu, v kakoršnem je cerkev zidana; stal je 6000 gld. Jako lepi so korni sedeži v presbiteriju, katerih je na vsako stran 20, vseh torej 40, na njih je letno število 1446.

Kakor je znano, je cesar Jožef II. zatrl več samostanov na slovenskem Štajerskem. Med njimi je bil tudi v Ormožu krasen samostan frančiškanov z veličastno cerkvijo, katero je dal staviti leta 1495. ormoški grajščak Jakop Sekelj, ki je bil pogumen vojskovodja, zvesto udan svojemu vladarju in zraven tudi bogoljuben, za božjo čast vnet kristijan. Dné 4. vinotoka l. 1504. na dan sv. Frančiška Serafina se je sijajno zvršilo posvečenje nove cerkve. Malo 300 let so v zmislu svojega blagega ustanovnika delovali v Ormožu očetje frančiškani za čast božjo in dušno izveličanje ubogega slovenskega ljudstva, toda ukaz cesarja Jožefa II. z dné 23. svečana l. 1786. je dné 5. mal. tr. i. l. ustavil njihovo delovanje. Po ostalih samostanih niso imeli vsi redovniki, zapustivši svoje prejšnje samostane, dovolj prostora, zaradi tega je omenjeni vladar ustanovil nove župnije in kuracije, ki so jih tudi imenovali lokalije. V ormoškem okraju je nastala l. 1787. lokalija pri sv. Bolfenku v Ljutomerskih goricah, a leta 1788. lokalija sv. Lenart pri Veliki Nedelji in župnija Svetinje. Od leta 1788. do 1793. je bila kuracija na Holmu pri Ormožu; kurat je bil bivši ormoški frančiškan Jakop Puklavec. Leta 1789. je nastala župnija na Poljenščaku. Prvi župnik je bil ondi Josip Simon Husian, bivši ormoški frančiškan, zeló učen Veržejec: bil je doktor modroslovja in magister bogoslovja ter svoje dni profesor. Nastale so tudi nove dekanije: tukaj v Ljutomeru in pri Veliki Nedelji; ustvarili so zraven tega tudi novo dostojanstvo okrožnih dekanov in s takim je bil odlikovan naš rojak Gregor Plohel na Ptuj. V njegovo področje so spadale: dekanija v Ljutomeru, Velika Nedelja in sedanja Zavrčka, za Gregorjeve dobe pri sv. Barbari v Halozah.

V 64. letu je začel blagi dr. Gregor Plohel nevarno bolehati, in zbok tega je bila njegova goreča želja, iznebiti se vseh skrbij obširnega gospodarstva ter odložiti vsa v njegov delokrog spadajoča župniška in dekanjska opravila, ki gotovo niso bila mala. V dopisu do prečastnega škofijstva z dné 19. grudna l. 1793., katero smo že često ome-

Venčanje Marije. (V)

Slikal *Fra Angelico*.

(V galeriji degli Uffizi v Florenci.)

nili, prosi tako-le: „Po večletni lastni žalostni izkušnji in po zdravniški potrdbi, kakor kaže pridejano spričevalo, sem trdno odločil zaradi telesnega bolehanja, ki se vedno hujša, da bi se še bolje ovaroval nevarnih napadov, vse zemljišče dati v najem, in odložiti vse gospodarske in podložniške skrbi, in zato napraviti pravilno pogodbo z Ivanom Nep. Zajcendorferjem, dekanom pri sv. Barbari v Halozah. Ker pa je gospodarstvo le jedna polovica mučnih skrbi, srčno želim, naj se tudi župniška in dekanska opravila zgoraj imenovanemu gospodu izročijo in Ivan Zajcendorfer za oskrbnika te župnije in obširne okrožne dekanije postavi.“

Že dné 13. rožnika l. 1769., ko je Gregor Plohel postal nadžupnik ptujski, povzdignilo ga je škofijstvo v čast konzistorijalnega svetovalca, ki je imel v škofijskem svetovalstvu sedež in glas; vendar je še prosil o tej priliki, ako se mu usliši prva prošnja, namreč, da se iznebi težavnih gospodarskih skrbi ter župnijskih in dekanijskih opravil, „naj ga prečastno škofijstvo Njegovemu Veličanstvu blagovoli predložiti, da bo z naslovom častnega korarja odlikovan.“ Na to prošnjo ni gnala blagega gospoda slavohlepnost in želja častnega naslova, temveč ker je svoje župljane dobro in predobro poznal: iz dopisa se dá videti, češ: ti ljudje bi mislili, da je Gregor izgubil milost pri svojih višjih, ko je barbarški dekan prevzel vsa njegova dosedanja opravila. Ta prošnja pa je ostala brezuspešna, ker je gotovo, da častni korar naš Gregor ni bil, ker taka odlikovanja so bila za njegove dobe za duhovnike slovenske krvi zelo redka.

Stara prislovica se glasi: dolga bolezen gotova smrt, to je tudi dobro vedel blagi okrožni dekan ptujski; oskrbel je torej svojo hišo, kakor vsak dober gospodar na smrtni postelji; sporočil svoje lepo imetje tako, da bo imel med svojimi sorodniki za vse čase najblažji in najhvaležnejši spomin.

Gregorjeva dve poli obsegajoča oporoka z dné 1. sušca leta 1800. se je ohranila do dandanes. Podpisali so jo isti dan, t. j. tri dni pred njegovo smrtjo naprošeni svedoki;

ker je pa obširna in zelo natančna, dá se po pravici sklepati, da ni isti dan sestavljena, ker je imel pokojnik dolgotrajno in mučno bolezen.

Tudi ta oporoka je jako zanimiva. Najpoprej je — kakor vsak vernik — izročil dušo svojo neskončnemu usmiljenju božjemu, priprošnji svete Bogorodice, angelov čuvajev, svojih posebno izvoljenih patronov in vseh svetnikov; potem je naročil natanko svoj pogreb; odredil je, koliko ima dobiti vsak duhovnik, ki ga bo spremljal do groba, in vsi tisti cerkveni služabniki, ki bodo imeli še posebna opravila.

Vse svoje imetje je razdelil v tri dele: jeden del je odločil svojim sorodnikom in služabnikom, drugi del ubogim in zapuščenim sirotam, in tretji v blagor svoje duše: naj bi ta bila, kakor pravi slednjič, glavni dedič vseh dobrih del, katera je naročil.

Kako je skrbel za lepoto cerkve sv. Jurija v Ptuju, smo že povedali, pa tudi na cerkev sv. Marjete niže Ptuja, kjer je nekaj let kapelanoval, ni pozabil. Za napravo nove strehe pri tej hiši božji je odločil do 1000 gld. Ustanove je odredil: v Ptuju jedno obletnico zase in za svoje sorodnike, in vsak teden jedno sv. mašo; pri sv. Marjeti je v ta namen, da se služijo sv. maše, odločil 1000 gld. Obe ustanovi sta še dandanes tako, kakor sta bili naročeni.

Svojih bližnjih sorodnikov ni pozabil; hotel jim je namreč nekako z dobrimi obrestmi blagodušno vse povrniti, kolikor so svoj čas izgubili po stroških njegovega šolanja; vsem pa, ki so mu zvesto služili, počenši od pisarja Ivana Gabernika do zadnjega hlapca, je dal lepo nagrado za njih zvestobo in službovanje, in tistim, ki so v njegovi službi osiveli in onemogli, pripravil je izdatno podporo za vse žive dni.

Na roko izplačani denar se rad hitro izgubi, zlasti ako ga dobi človek, ki ne vé dovolj ceniti njegove vrednosti, in njegovi potomci nimajo več nikake koristi. Naš Gregor je gledal s svojim bistrim umom v daljnje bodoče čase; zato je v poslednji točki (14. §) svoje oporoke naročil zelo modro: Vse pre-

moženje, kar ga po zgoraj navedenih volilih in potroških še ostane, naj se naloži na obresti, in najprej odloči zadostna glavnica za dve ustanovi dvema mladeničema tako, da vsak dobi na leto 100 gld. Sedaj je vsota te ustanove 150 gld. za vsakega dijaka na leto. Pravico do te ustanove imajo v prvi vrsti pokojnikovi sorodniki; če pa se izmed njih nobeden ne šola, mladeniči, ki so rojeni na Ptuju ali pri Svetinjah, v rojstveni župniji ustanoviteljevi; pravico podelitve ima nadžupnik ptujski.

„Ko je zadostna glavnica za ustanovi odločena, imajo se obresti ostalega denarja tako-le razdeliti: Jedna polovica je namenjena mojim revnim sorodnikom, če je za njih oskrbljenje za nakup kakega posestva ali pri ženitvi denarna pomoč neobhodno potrebna; ali pa, ako zadene kaka nesreča po ognju, toči itd.“ Od vsakogar, ki hoče biti deležen te dobrote, tirja blagi mož, da je lepega vedenja in mora z verjetnimi spričevali dokazati svojo potrebo, in škodo imajo nepristranski cenitelji določiti. Jako modro pa je še nadalje tako-le naročil: „Ker se pa take potrebe ne bodo namerile vsako leto, morajo se obresti h glavnici prištevati; na tak način ustanova raste in za časa sile bo pomoč izdatnejša.“ Obresti te ustanove, namenjene ubogim, pomoči potrebnim sorodnikom, znašajo okoli 175 gld. na leto. Razdelitev te dobrodelne podpore, gospodarstvo in zaračunstvo dohodkov je izročeno vsakokratnemu župniku ptujskemu z mestno gosposko, in gospod nadžupnik dobiva 10 gld. letne odškodnine iz premoženja tega podpiralnega zavoda. Druga polovica teh obrestij pa je odločena zapuščenim ubogim sirotam in domačim revežem ptujskega mesta, in gledé na to polovico glasi se v Plohlovi oporoki:

„Zastran sirot naročam, da se jim po mogočnosti zaloge, po njihovih okoliščinah in rodu priznava podpora v slučajih, kakor ptujskim mladeničem dobre nravi, ki so se z dobrim uspehom posvetili višji omiki in naukom, ali meščanskim hčeram, katerim se prilika možitve ponuja, ako s spričevalom dokažejo svoje lepo vedenje, v katerem slu-

čaju naj se po razmeri zaloge in po potrebi oskrbljevanja v gotovini izplača primerna dota. Prihranjene obresti tistih let, kadar ne bo slučaja za podporo, naj se naložijo za pomnoženje zaloge v javnih zavodih, kakor sem zgoraj naročil gledé na svoje sorodnike.

Zastran pridelitve domačim siromakom ozirati se je v obče na pravila ustanove za siromake, posebej pa na tiste ubožce, kateri se zaradi imenitnejšega roda ali z ozirom na njihove prejšnje dobre razmere sramujejo beračiti, da se z dvojnim obrokom ali še radodarneje obdarijo.“

Gospodarstvo in razdelitev obeh zalog, namreč za sirote in ostale siromake je tudi izročeno vsakokratnemu mestnemu nadžupniku v Ptuju skupno z mestno gosposko.

Kako je sedaj s to slednjo ustanovo, ni znati; morda je združena z imovino siromaškega zavoda na Ptuju, in se ubožci podpirajo brez ozira omenjenih pogojev.

Lep spomin slavnega rodoljuba Plohla je ta oporoka; kaže nam, kako je blagi mož v preteklem stoletju skrbel za cerkev, siromake in svojce, kako deli še današnjemu rodu in njegovim vnukom v daljnjo bodočnost svoje darove.

Tako je ta imenitni človekoljub o pravem času oskrbel svojo hišo in dné 3. sušca leta 1800. izdahnil svojo blago dušo.

Jedna slika Plohlova je v ptujski proštiji, a jedna v Sartorijevem — sedaj Korpunovem — hramu pri Svetinjah. Ta slika nam kaže krepkega moža temnih las in modrih očíj, visokega, lepo obokanega čela. Slika izraža njegovo srce, trdni in odločni značaj, delavnost in prijaznost.

Njegovo truplo je pokopano na Ptujskem pokopališču. Simon Povoden trdi, da so mu sorodniki dali iz hvaležnosti postaviti spominik. V obzidju na južni strani pokopališča se še vidi kamenita plošča, ki ima napis:

*IIIten Maers VerLies GregorIVs PLo-
ChelL seIne PettaVer HeerDe gleng Ihr
VoraVs sVr EWigheIt.*

Slovenski se to glasi: „3. sušca je zapustil Gregor Plohel svojo ptujsko čredo; šel ji je v večnost naprej.

Drugi napis se glasi:

*ReCorDabILes PastorIs XXXI annI, senIs
LXX annorVM posVerVnt tIbI; Vt paX
sIt ossIbVs tVIs.*

Slovenski: Pastirju 31 let, starcu sedemdesetaku so ti v spomin postavili: bodi mir tvojim kostem!

*Entfesselt von Leibesbanden
Ruhe sanft in Gotteshanden.*

Prosto slovenski:

Ušel si telesni sili,
Spavaj mirno v božjem krili.

S tem skromnim življenjepisom sem, mi-slim, podal Slovencem sliko odličnega moža. Marsikateri čitatelj bo mislil, kako si je mogel ta blagi pokojnik, ki je bil jako radodaren, prihraniti tudi dokaj imetja. Gospod J. Meško, častni korar pri sv. Lovrencu v Slovenskih goricah, piše, kako je čital v nekem poročilu, da je bilo od l. 1769. po-čenši zaporedoma 10 jako dobrih let. Tisto leto je Gregor nastopil ptujsko župnijo in to je bila gotovo podlaga bodočega njegovega blagostanja pri obširnih posestvih. Za Plohlovega pastirovanja na Ptuju je bilo še več dobrih letin: p. l. 1781. je prirastlo mnogo zrnja; l. 1783. je bilo prav rodovitno, vsega je preobilno prirastlo, zlasti jako dobrega vina; l. 1787. je bila trgategv tako dobra, kakor že poprej dolgo ne, a vino tako izvrstno, da se je moglo šteti med najiminitnejša vina minulega stoletja; l. 1790. je vse, posebno pa vino, jako obilno obrodilo; tudi l. 1797. je bila izvrstna vinska letina.

Pokojnik je imel po Ljutomerskih goricah mnogo vinogradov, posebno lep je vinograd v Brebrovniku, ki je še sedaj lastina Plohlovega sorodnika, dobrodušnega Josipa Simoniča, veleposestnika v Ivanjkovcih, in nekdanji Sartorijev vinograd z lepim prostranim hramom poleg cerkve pri Svetinjah; imel je tudi vinograd na Stanovčaku, na mestnem vrhu pri Ptuju itd. Mnogo vina pa je dobil od svojih podložnikov, kadar je bila dobra vinska letina; podložniški davki so morali biti veliki. To se sme soditi po odkupni glavnici, ki znaša okoli 80.000 gld., a odkupilo se je neki po ceni.

Iz Plohlovega sorodstva je več odličnjakov. Tukaj hočem navesti dva, za katera sem zvedel.

Duhovnika:

Jožef Simonič je bil rojen 17. sušca l. 1813. Očetu je bilo ime Anton, a materi Ana. V šolo je začel hoditi k Svetinjam, kjer mu je bil učitelj Fran Šef, a doma ni hodil dolgo v šolo; oče ga je odpravil v Radgono zbok nemškega jezika. V Radgoni je vstopil v tedanji tretji razred; ker pa je bil še majhen deček, pograbil ga je od njega večji in močnejši sošolec ter ga potisnil v drugi razred. Ubogi deček ni vedel nemški, da bi se mogel pritožiti svojemu učitelju, in zaradi tega je moral leto izgubiti. Iz Radgone je odšel v Maribor, kjer je ostal dve leti. Potem je bil za gimnazijo v Mariboru prestar; oče je torej moral ž njim na Hrvaško v bližnji Varaždin, kjer slovenskim mladeničem ni delala starost nikake zapreke. Gosposka tedaj ni imela več pravice braniti podložnikom, dajati svoje sinove v višje šole, toda ovirala jih je s postavo, da po dovršenem 13. letu ni bil nobeden mladenič v gimnazijo sprejet; ta je bila v obče naperjena proti ubogi mladini siromaškega prostega ljudstva, posebej pa proti otrokom slovenskih roditeljev, ker je bilo dobro znano, da iz slovenske ljudske šole niso mogli mladeniči na gimnazijo; a predno so se dovolj izurili v nemščini, bili so za njo večkrat že prestari.

Josip Simonič je v bližnjem Varaždinu dovršil leta 1833. s prav dobrim uspehom gimnazijo, temu je dokaz po naključju ohranjeno spričevalo od tedanjega ravnatelja varaždinske gimnazije Ivana Mauroviča 24. velikega travna l. 1833. V tem spričevalu čitamo, da ne le v drugem razredu „humanitatis“, t. j. v zadnjem razredu tedanje gimnazije, ampak da je tudi v prejšnjih vrlo dobro napredoval, „nekaj z odliko, nekaj s prvim redom“ (nota nimirum partim eminentiae partim classis primae). V jeseni l. 1833. je odšel v Gradec v „filozofijo“, t. j. sedanji 7. in 8. razred, ki sta bila tedaj z vseučiliščem v zvezi. Tam je bilo zanj slabo življenje.

Kuhali so si ubogi dijaki vinsko juho, katero je znal najokusneje narediti njegov slavni rojak — Stanko Vraz.

Tukaj mi je nekaj omeniti, kar je značilno za ono dobo. L. 1835. se je namenil naš Jožef vstopiti v bogoslovje in je moral, kakor je bila tedaj navada, imeti spričevalo ubožnosti, katero je moral podpisati oskrbnik one grajščine, pod katero je spadal podložnik. Simoničeva nagorčija je spadala pod dornavsko gosposko. Ko je prišel mladi dijak k oskrbniku prosit, da mu podpiše spričevalo, zavrnil ga je ta, rekoč: „Če bo vsak kmetiški fant študiral, kam pa bomo mi s svojimi“, a ker dijak ni odjenjal, podpisal mu je oskrbnik prošnjo in ga povabil k obedu.

V bogoslovju se je tako dobro učil kakor na gimnaziji, moral je biti med prvimi součenci, ker ga je tedanji škof Roman Sebastijan Zängerle v duhovnika posvetil že v tretjem letu dné 29. mal. srpana l. 1838. Prvo sv. mašo je zapel v domači cerkvi. Prva njegova kapelanska služba je bila pri sv. Lovrencu v Puščavi v goratem Pohorju, katero je nastopil dné 24. mal. srpana l. 1839. Leta 1844. je bil premeščen v mestno župnijo v Radgono, kjer je ostal do leta 1856., ko je dobil križniško župnijo v Središču; a v tem nizko ležečem trgu je slab zrak, in Jožef je začel bolehati, zato so mu svetovali zdravniki, naj se preseli v višje kraje, in ker je bilo dekansko mesto pri sv. Juriju na Ščavnici najprej prazno, preselil se je pomladi leta 1873. tje kot dekan. Ta izpremema je bila v korist njegovemu zdravju.

V Središču je dobil naslov škofjega svetovalca, l. 1880. pa od svetlega cesarja zlati križec s krono za zasluge. Meseca vinotoka l. 1887. je bil umirovljen ter je izvolil Radgono, katera se mu je že od nekdanj zelo prikupila, v svoje stalno bivališče, kjer je živel, priljubljen povsod radi mirnega, človekoljubnega značaja, do 12. svečana l. 1895.

Ivan Aleksander Simonič se je narodil dné 3. vel. travna l. 1823. V ljudsko šolo je hodil k Svetinjam. Tudi njega je oče namenil poslati v Radgono, da se tam nauči

nemščine, toda dečko je za časa, ko bi moral iti v šolo, zbolel ter je moral zaradi bolezni še leto dnij doma ostati. Drugo leto je šel z očetom v Maribor, a ko je oče odšel domov, začelo se je Ivanku tožiti po domu in ni se dolgo obotavljal, vzel je svojo kapico in hajdi proti starodavnemu Ptuju, iz Ptuja proti Ormožu in od ondod naravnost v Ivanjkovce. Tekel je 12 ur neprestano in je zbok tega bil prej doma nego oče, ki se je prišedši domov malone prestrašil, misleč, kaj ga je tako hitro doneslo. Ta neugodni dogodek ni zmotil starega Simoniča; on je bil odločen možak stare korenine; ni se plašil nikake neprilike, spravil je dečka nazaj v Maribor k neki Nemki, kjer je sicer ostal, toda z učenjem nemščine je potekal čas. Bilo mu je že nad 14 let in zato ga niso mogli več v gimnazijo sprejeti, tedaj tudi ne v Varaždinu. Dečko je imel voljo do učenja. Kaj so hoteli početi? Domači župnik Poljanec, rojen Središčan, je svetoval, naj ide v Kanižo in tako se je tudi zgodilo. Tedaj je bil pri sv. Tomažu lončar Herman, ki je zvršil v Varaždinu gimnazijo, a ker so tedaj nastale zelo slabe letine, ni mogel dalje študirati, poprijel se je torej doma lončarstva. Imel je vsako leto nekaj dečkov pri sebi, katere je poučeval in šel početkom šolskega leta ž njimi v Varaždin, kjer so naredili izkušnjo za prvi gimnazijski razred. Ta lončar in starejši brat Frančišek sta malega Janezka spremila v Kanižo. Herman je govoril gladko latinski, seveda tako, kakor se je tedaj navadno govorilo in pisalo. Njegova naloga je bila, priporočiti mladega Simoniča gimnazijskemu ravnatelju. Pred Kanižo so našli dijaka domačina Ivana (sedanjega minorita Aleksandra) Soviča. Ta je predstavil Janeza Simoniča svojemu ravnatelju, ki ga je ne meneč se za njegovo starost rad vsprejel.

Na Ogerskem se je mučil ubogi Slovenec zajedno z madjarščino in latinščino, a vendar je dobil prvo polletje spričevalo s prvim redom, ker mu je bil ravnatelj slučajno zelo naklonjen. Naveličavši se Kaniže in še morda bolj madjarščine, poprosil je ravnatelja takoj

za spričevalo, a ta mu je nekaj nevoljen rekel odkrito, da ga ne bi bil nikdar vsprejel, ko bi bil to vedel. Vesel je zapustil slovenski dijak madjarsko deželo, toda na poti se je zelo bal ogerskih „kanasov“, t. j. svinjskih pastirjev, ki so pasli svoje kruleče čede po velikih dobravah tudi po zimi. Ti ljudje z velikimi klobuki kakor rešeta, v dolgih čohah, s samokresom in handžarjem za pasom, v rokah palice z nasajeno sekirico s kladivom, niso res kaj posebno prijetne prikazni, toda storili niso nič zla našemu dijaku; Janez je meseca sušca l. 1839. srečno došel v Varaždin, kjer je zvršil nižjo gimnazijo, tedanje štiri gramatikalne razrede. Višjo gimnazijo ali tedanja „humaniora“ je hotel zvršiti v Zagrebu, no, tam mu zrak ni ugajal; moral se je torej zaradi bolehavosti po zdravnikovem nasvetu vrniti že drugo polletje nazaj v Varaždin, kjer je pod ravnateljem korarjem Ivanom Maurovičem dovršil gimnazijo prav dobro. To nam priča „absolutorium“ z dné 26. mal. srpana l. 1844. Dve leti „filozofije“ in štiri leta bogoslovja je zvršil v Gradcu. L. 1848. je vsprejel od škofa Romana Sebastijana Zängerleta „minores“ (manje blagoslove) ter bil 31. malega srpana l. 1850. od škofa Josipa Otmarja viteza Raušerja v duhovnika posvečen. Novo mašo je pel doma pri svojem bratu.

Prva njegova kapelanska služba je bila pri sv. Marjeti v Rabski dolini med trdimi Nemci; za dve leti (1852) so ga predstavili na slovensko-nemško mejo v Gomilico pri Arnožu (Gamlitz bei Ehrenhausen), od tod je bil premeščen za dve leti (1854) v Obrajno (Halbenrain) nad Radgono, l. 1855. v Arvež pri Lučah (Arnfels bei Leutschach), od koder je prišel l. 1857. med Slovence in sicer v sosedno župnijo svojega rojstvenega kraja, to je k sv. Miklavžu v Ljutomerskih gorica. Potem je služil od l. 1850. v rojstveni župniji pri Svetinjah, od koder je šel v jeseni l. 1861. na Pohorje k sv. Lovrencu v Puščavi. Leta 1866. pa se je preselil k sv. Marku niže

Ptuja. Od ondod je moral l. 1869. po smrti veselega župnika Ignacija Pirkerja iti za provizorja k sv. Bolfenku na Kogu v Ljutomerskih gorica. Dalje je bil poslan k sveti Magdaleni pri Kapeli blizo Radgone in leta 1871. še bliže Radgone, namreč k sv. Petru za prvega kapelana in po župnikovi smrti je bil ondi provizor. Konkurznega izpita ni hotel delati, ker mu ni bilo do tega, da bi bil župnik. Slednjič je bil leta 1878. poslan k bratu Jožefu, dekanu pri sv. Juriju na Ščavnici, kjer sta oba še devet let marljivo delala v vinogradu Gospodovem. Na jesen leta 1887 sta šla oba v zasluženi pokoj: dekan si je izvolil priljubljeno Radgono (kakor smo že povedali) v svoje bivališče, a Ivan se je nastanil pri Kapeli. Kakor njegov sorodnik, isto tako je začel on bolehati začetkom l. 1886. in proti njegovi bolezni ni bilo nikake pomoči; blagi mož je dné 11. velikega srpana umrl za vodeniko, kakor prej dr. Gregor Jožef Plohel.

Duhovnik Ivan Aleksander Simonič si je postavil med prebivalci svojega rojstvenega kraja mnogo let trajen spominik, ker je dal na svoje stroške domačo cerkev okrasiti, kar ga je stalo 7355 gld.

Rodna brata sta bila oba pridna gospodarja, dasi sta v značajih različna: starejši brat je bolj za društvo, gostoljuben, velik podpornik svojih sorodnikov; mlajši je rajši živel sam zase in zaradi tega je toliko prihranil, kar je daroval domači cerkvi svetinjski. V ljubezni do rojstvenega kraja in do slovenskega naroda sta si povsem jednaka; rada sta podpirala domače slovstvo: Ivan se je zelo trudil za Mohorjevo družbo ter je z veseljem ustanavljal knjižnice po župnijah, kjer je kapelanoval; dajal je tudi za neke, posebno za sorodnike iz svoje mošnje letnino, da jih je mogel več in več vpisavati. Za dijaško semenišče je dal Josip 300 gld., akoprem je z narodnimi Središčani pri banki „Sloveniji“ izgubil znaten znesek, a Ivan je daroval za dijaško semenišče 50 gld.

Družina socijalistova.

(Spisal Ivo Trošt.)

(Dalje.)

VIII.

„Julij Železnik in drug“, ta napis je blestel že par let nad največjo prodajalnico v Zagorju. V izložnih oknih se je pa dobrovoljnim kupcem samo hvalilo razno blago. Med visokimi kupi riža, limon in pomaranč, s tržaškimi figami venčanih rožičev, čokov sladkorja in navrhanih posod ceylonske kave se je včasih pokazalo radovedno lice trgovskega pomočnika Frana, redkeje gospoda Julija Železnika, a največkrat zadovoljni obrazek soproge mu Karle in njene vstrajne zavetnice vdove svétnikove. Pa vse to le za trenutek! Ako je prihajal iz prvega nadstropja dvoglasni ali pa tudi samo jednoglasni otročji vrišč, sta zbežali obe, za njima pa je šel še črnooki gospodar. Svétnici je namreč pred petimi leti umrl soprog; ona je pa — kakor prej, tako tudi — po njegovi smrti nadaljevala prostovoljno svojo dvojno nalogo, ki si jo je naložila v življenju: spraviti v zakonski jarem Železnika s Karlo in sebe z Branikom, ki je, dasi mlad adjunkt v sosednjem trgu, prav rad obiskoval nekdanjega predstojnika in — predstojnico. Po svetnikovi smrti je pa hkrati zastalo to občevanje. Mlada in še vedno zanimiva vdovica z nekoliko tisočaki imetja in z barvanimi lasmi ob sencih je to bridko čutila in tudi prav trdo očitala nekdanjemu častilcu najprej pismo, a pozneje, ko se je ponudila prilika, tudi ustno, z lica v lice.

„Ali sem zaman upala, gospod adjunkt, zaman se zatajevala toliko let?“

„Nikakor, milostljiva gospa svétnica; to zaupanje sem vam vračal z žrtvo lastne prostosti; saj veste, da sem moral biti povsod z vami in vse učiniti, kar ste želeli, he!“

„Vi nehvaležnež.“

„Ne prenaglo, milostljiva! Kdo je spravil Planinca ob kruh? Kdo je ščuval Plohača

in druge dolžnike, da so preprečili Belcu zvezo z Ido? — Kdo? — He!“

„O, prosim, nehajte!“ Siloma si je zatisкала ušesa. „Vem, da nisem za vas: sem stara, nerodna in morda tudi preuboga, a vse neveste niso bogate. Prosim, samo to mi povejte, s kakšnim namenom ste takrat dvorili meni?“ Ponosno se je zravnila in nepremično zrla v oko, a Branik se ji ni umaknil, marveč vprašal mirno kakor da zažiga svežo smotčico:

„Želite, da vam povem istino?“

„Tudi zahtevam!“

„Zato, da ste me priporočali svojemu soprogu in mojemu predstojniku, kateremu je ugajalo, da sem se vam laskal; tudi vam je bilo všeč, a meni je pomoglo, da sem več let pred drugimi adjunkt. In to tudi nekaj vrže.“

„Sebičnež! Kaj so pa sodili tedaj ljudje o naju?“ O Dio mio!“

„Ali moram jaz kaj za to, gospa svétnica?“

„O, nič, nič, saj vem. Prosti ste, gospod adjunkt.“

„In vi, milostljiva, če se ne varam — tudi. Torej se priporočam!“

Ni mu odgovorila.

Vstal je, vrgel ogrtač preko rame in odšel; ona se je pa naslonila na mizico in ihtela zaradi tako dolgo zaželene — izgubljene sreče.

Po tem sestanku ga ni videla več, in tudi misel nanj je ni vznemirjala več. Njegov spomin je odložila, kakor denemo strto posodo v staro šaro v svesti, da bo treba druge. Finančni respicijent Weiss je prvi čutil, da je svétnica spregla z Branikom. Spoznavši vdovine namere ji je neki dan pokazal zaročni prstan nekega že — davno pozabljenega znanja. Nekdanji adjunkt, ki je bil kmalu po svetnikovi smrti imenovan sodnikom in se je še vedno bavil s politiko ter

ob vsakih volitvah ponujal svojo kandidaturo osrednjemu volilnemu odboru, je sklenil, zvedevši o vdovinih ponudbah, da mu kot bodočemu poslancu še najbolj kaže, ohraniti si „prosto roko“.

Zato si je poslej tembolj prizadevala združiti Železnika in Karlo in sebi poiskati primernejšo partijo, kakor so bile prejšnje. A to se ji ni posrečilo. Izvolila si je torej stanovanje poleg srečnega mladega parčka, ponudila Železniku nekaj tisočakov na posodo in s tem postala njegova družica v trgovini, kar je kmalu potem naznanjal nad prodajalnico napis v pozlačenih črkah, a še živahnejše v prodajalnici različno blago, mo-gočne zaloge in gospodarjev veseli obraz.

„Julij Železnik in drug“ je naznanjal nekdanjim nevoščljivcem, ki so se v dneh Železnikove budalosti veselili njegovega propada, da je sreča pri njem v gosteh. Ta napis je pa glasno klical tudi staremu Frideriku Planincu, da bi bil oni „drug“ lahko baš on. Ni ga bilo veliko videti v Zagorju; a kadar je bil tam, vselej se je mama Lina bala njegove vrnitve in njegove sitnosti zaradi Ide, o kateri ne ve že več kot pol leta nihče, kje je in kaj počenja. Najprej so izostale razne denarne pošiljatve za malo Sidonijo, potem so prenehala tudi pisma; in slednjič, ko so vprašali vodstvo onega hotela, kje je hčerka, prišel je odgovor, da Idke ni več pod streho.

„Sedaj je pa res gospa, naša Idka; kaj, mama? — nicht!“ siknil je Planinec, ostro pogledal ženo in si ruval že itak redko brado. Lina mu ni odgovorila; povsila je oči in mislila, kako nespametne so dandanes ženske in še posebej njena Idka, ker ni hotela sprejeti Belčeve ponudbe. Tudi če je nekoliko vihrav, mož je mož, nič je pa nič. In zopet je začela z žensko nespametjo... Oče Planinec je čutil vso onemoglost nekdanjih socialnih nazorov in glasno klet pogubne načrte, ki so mu pogubili hčer. Stopil je na oder med kamena, namaknil vodo, da je zaškripalo in zaropotalo po vsi hiši, tako naglo so se vrtela kolesa. Jezen je bil, da bi škripal z zobmi, da bi se iskre podajale,

a ostavili so ga kakor boljši časi tako tudi zobje; žalost mu je zalivala očetovsko srce, da bi se najrajše udril v zemljo, pozabil gorje in samega sebe; žene, otrok ni niti pogledal, rajše puško na steni...

„Za prvo sramoto še druga in še — prav gotovo tudi — tretja, četrta... Oh! Osem deklic — in če bodo hodile za prvo tudi druge...!“ Mož se je prijel za glavo in jo hotel treščiti na vrteči se kamen, da mu jo stere, odnese... „Že prva je taka, moja Idka! Kakšne bodo šele druge!“ Zopet je videl nekdanji svoj ponos, svojo krasno prvorojenko, nekdanji up in srečo v blatu gnusobe, in zopet se mu je krčilo, mu je pokalo srce. Ali je bila zanj sreča ali nesreča, da ni pomislil, odkod je prišlo vse to? Pa saj je bilo itak prepozno.

Lina je mirno popraševala:

„Kje je, kje je?“ in iskala po kuhinji dobrih oblizkov.

Najstarejši sin Oskar je začel umevati očetovo bol in iskati primerne službe, da bi vsaj ne gledal tolike bede. Dolgo je iskal zaman; in ko je tisto jesen sestra Vera odšla z neko tržaško gospo kot hišna, dasi mlajša od njega, zadelo ga je to prav nemilo. Ponudil se je finančni straži na Primorskem in žalostno ostavil domače gorje. Mlajša dva dečka je oče dal v rokodelstvo; jedno deklico in jednega dečka pa, ki sta komaj dovršila vsakdanjo šolo, je peljal v sosednjo vas — krave past. Toda sedem — z malo Sidonijo osem — jih je še vedno ostalo doma.

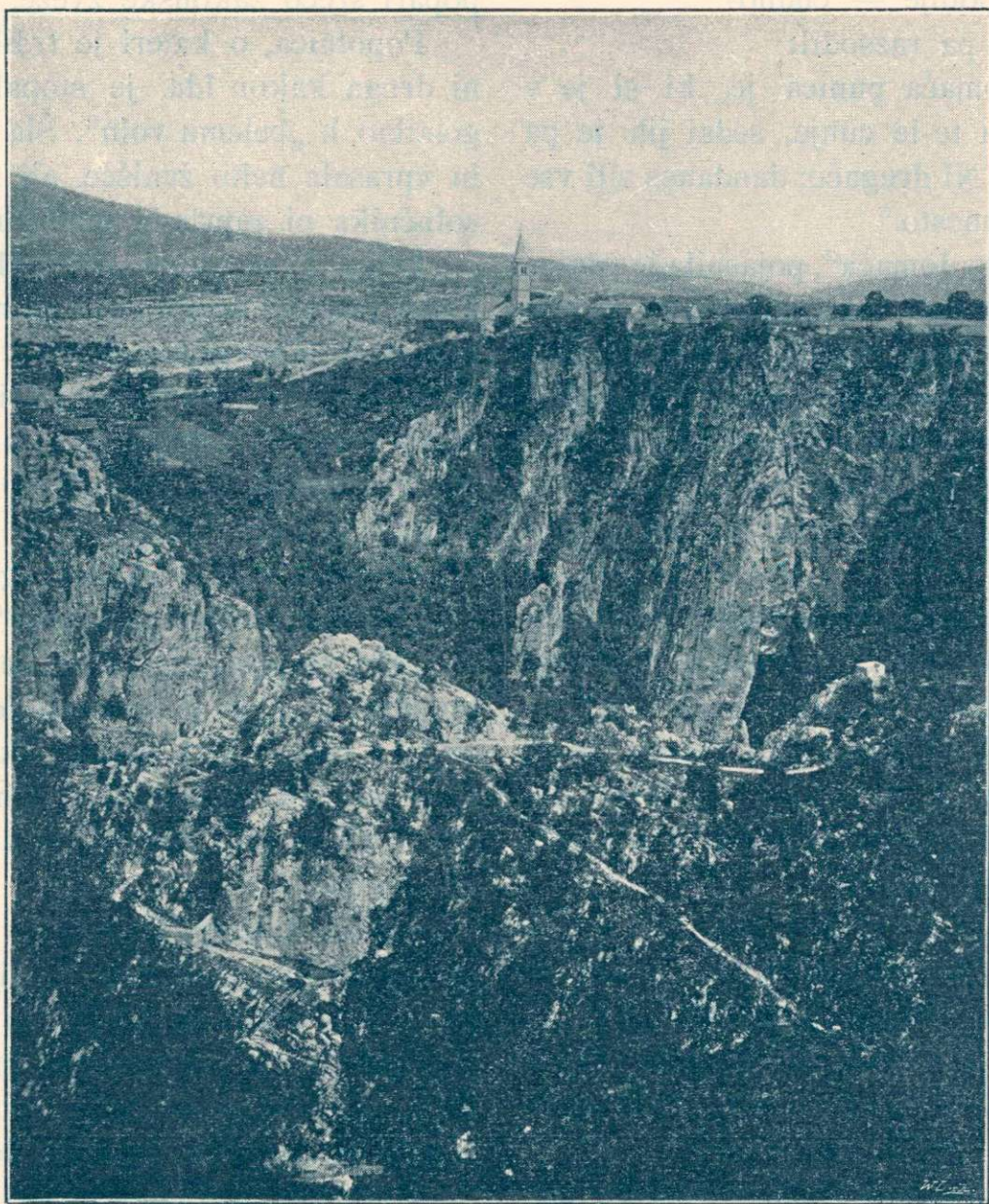
Ni bilo sicer več veliko jedcev, a manjkalo je delavcev.

Planinec se je počasi umiril, tlačil v pipo tobak, kadar ga je imel, in si mislil: kar bo, pa bo. Ko je nameril zasluženih meric, da so imeli dovolj za nekaj dnij, ter sedel na ognjišče z otrokom ali pa z mlečno pinjo v roki, spominjal se je še prejšnjih časov, spominjal nekdanje in sedanje bede, pa je začel s tresočim glasom razlagati malim poslušalcem o enakosti vseh ljudi, vrednosti dela in krivičnosti kapitala. Trdil je, in tudi Lina je bila prepričana, da so drugi krivi

njih nesreče, sploh, da so drugi krivi vsega gorja na svetu. Bog je ustvaril svet za vse; bogatini so ga pa zasukali tako, da imajo srečo, veselje in obilnost oni sami, velika večina pa ima žalje, bedo, glad in žalost.

„A, še pride čas“, je prerokoval slovesno, „ko večina stre prisiljeni jarem ter razdeli kupe bogastva in sede k polni skledi

bogatinov... Pride čas, a mene ne bo več.“ Zamislil se je in veličasten je bil v teh mislih. S tem prerokovanjem je videl združeno srečo svojih otrok; a zdelo se mu je, da ko njega ne bo več in ko zasveti sreča njegovim dragim z zarjo enakosti, ne zasveti niti več vsem njegovim; Idke ne bo več.

Fot. Al. Beer.

Škocijanska jama pri Divači.

In zopet je očital mami Lini stare napake. Toda ta se je bore malo več menila za njegove besede. Skrbela je za otroke, šivala, prala, kuhala, pomivala, vzdihovala in v nekoliko letih pozastavila vse dragocenosti za dobro in slabo pijačo. Kolikor sitnejši je bil stari, toliko manj je okusil slastnih založajev.

V Zagorje je šla samo o dveh letnih semnjih; tam navidezno ni gledala na nič

„Dom in svet“ 1898, štev. 13.

drugega kakor na svoje opravke. Ako jo je pozdravila preprosta ženica, je še odgovorila, obrnivša se v stran; ako je pa imela srečati davkarico ali drugo znanko, umaknila se je v skrajnji kot.

Ljudje so zabili nekdanjega oskrbnika z mnogobrojno družino in se čudili potratnosti novega valpta, ki je brezozirno izsekaval gozde, ne vprašaje, smem, ali ne smem.

Lepo pomladansko dopoldne so stali na vratih Železnikove prodajalne: gospodar, vdova svétnikova, Karla in dva črnooka dečka, ko je drdral mimo nerodni poštni voz, imenovan „karijola“.

„Neznana gospa se je pripeljala, ki je bila vsa zakrita! Gotovo ima trojni pajčolan čez obraz. Ali ne, Karla?“ vprašala je vdova.

„Da sama potuje — čudno!“

Železnik je pa razsodil:

„Kakšna domača punica je, ki si je v Trstu prislužila te-le cunje, sedaj jih je pa prišla pokazat. Ni drugače; dandanes sili vse v mesto, le v mesto.“

„Najbrž da je domača“, pojasnila je vdova, „zakaj ko je drdral voz mimo nas, obrnila se je v drugo okno; menda se boji, da se ji ne zgodi kakor našopirjeni sraki med pavi.“

Vdova je pogledala svojo skrbno urejeno obleko, nato Karlo, potem se je zasmejala, za njo še Železnik in Karla; to se je spodobilo.

„Nič se ni ustavila na pošti; bomo videli, kam krene sedaj“, premišljal je Železnik in šel nekoliko korakov proti pošti.

„Na! K ‚belemu volu‘ gre; morda misli, da je še župan, in je prinesla podpisat delavsko knjižico“, pristavila je Karla in vodila dečka nazaj v prodajalnico.

„Ida! Ida! Ida je prišla! Čuj, no, Karla, Ida!“ Železnik je vpil veliko več kakor za potrebo na ulici. Vdovo je minul smeh.

„Moj Bog, Železnik, ali je čudo, če je prišla? Lahko, da jo je poslal Belec iz B. Ne veste-li, da sta že več let —.“

„Poročena, ne! Razumem, razumem, gospa; jaz sem jo spoznal, takoj spoznal.“ Začel je dihati mirneje in se sramovati svoje naglosti. „Saj sem vedel, da stori Belec svojo dolžnost; to bi bilo grdo, a jaz sem jo spoznal, ne Karla, kaj?“

Toda Karla je bila z otrokoma že v sobi, jezna in žalostna, da se njen mož razburja še sedaj za mladostno neumnost, ki bi ga bila skoro pokopala, da mu ni segla pod pazduho ona, da, ona.

Vdova je zunaj prodajalnice mirila Železnika in potem mu pripovedovala še v

prodajalnici, da je sicer vedela že kdaj o poštarjevi poroki, a ni hotela s tem nikomur buditi neprijetnih spominov. To je še največ pomagalo.

Tisto popoldne je preživela vdova, kakor je sama trdila, zanimivo, zakaj spravljati je morala užaljeno Karlo s prenačlim soprogom, bojé se, da prva senca neskladnosti popari srečo zakonske zveze.

Popotnica, o kateri je trdil Železnik, da ni druga kakor Ida, je stopala mirno pred gostilno k „belemu volu“. Šla je celó v vežo in vprašala neko ženišče, ali se dobi voz; a solnčnika ni zaprla in pajčolana ni dvignila.

Prišel je nekdanji mali hlapec Jože, ki je po Juretovi svatbi nastopil mesto velikega hlapca in silno grdo zabavljal svojemu predniku, da je zastran babjega krila in piškavih šestih stotakov zatajil „samokrate“. Ob modri predpasnik si je brisal roki, na pol dvignil klobuk in dejal:

„Prosim, kakor ukažejo, gospa.“

„Prosim, précej naprezite!“

„Naj stopijo, naj, notri, če so kaj žejni; bo précej.“ Žejo je spomnil Jože največkrat zastran sebe. „Naj plačajo škrici gosposki; vrag naj jih vzame! A pošten človek rad pije.“ To je bilo njegovo vodilo po noči in po dnevu.

„Bi-i-i! Luca!“ je kričal v hlev, da bi ga slišala gospa in dala za pijačo; „gospa“ pa ni bila takih mislij. Mirno se je sprehajala sem in tje ter na videz malomarno motrila znana okna na pošti, napis „Julij Železnik in drug“ in črnooka dečka.

Poravnala je račun za vožnjo v sosednjo vas, stisnila Jožetu v pest znatno napojnino, za kar se je mož tudi glasno zahvalil, — in sedla v kot koleslja; Jože je pa počil z bičem in „Luca“ je poskočila. „Hi-hi-hi!“ . . . in zdrčala sta iz trga. A hitreje, nego so se jima bližali znani griči, vračali so se Idi spomini nedavno minulega življenja, spomini lepi, grenki, žalni in zli, a vsi same ostre pušice. — Šest let je minulo, kar jo je vlak odpeljal v nemški Gradec. Kako hitro so potekali dnevi, tedni, meseci . . . O, železnica, o Jože, Luca, vi vsi ste prepočasni! — Pri-

jateljica Sidonija se je res omožila z bogatim vdovcem, glupim zaljubljencom, ki bi prisegel na istinitost njenih besed. Pa čas hiti in tudi sreča hiti dostikrat mimo nas, da ne vemo, kdaj. Tudi Sidonija ni vedela, kdaj jo je zapustila. Pol leta po poroki sta jela že oba javno kazati, da poslopje njune sreče že poka na vseh koncih. Začelo se je življenje — ne življenje: živ pekel. Sidonija je trdila, da je prevarjena, mož da je prevarjen. In oboje je bila resnica: ona je hotela živeti svobodno kakor pred zakonom, on pa tudi svobodno kakor brez zakona. Zato sta javno drug drugemu in nalašč razkrivala slabosti.

A v hotelu se je nadaljevalo prejšnje življenje, in mladi gospodinja Fricka in Ida sta vsled tetine bolezni še vestneje uporabljali proste urice. Kakšni dve leti pozneje kakor Sidonija je dobila med gosti v hotelu tudi Fricka tovariša za zakonski stan. Lahkoživa, brezskrbna in prijazna gospica je ugajala nekemu priletnemu baronu, Fricki pa njegovo bogastvo in še najbolj šesteroroba krona; vendar je teta, izgovarjaje se na oslabeledo lastno zdravje, odlašala svatbo; drugi so pa hoteli vedeti, da se je skrbna ženska bala, Fricka bi se utegnila prav tako prevariti, kakor je tožila Sidonija.

V svetli kočiji sta se vračali nekoč Ida in Fricka zgodaj zjutraj od hrumeče veselice, zavijali se v gorke kože ter stiskali druga k drugi. Voz je ropotal. Deklici sta se pogovarjali:

„Kdaj se naveličaš tega baronskega nerodneža?“

„Kdaj že! A kaj hočeš? Za baronese čast bi marsikatera storila še več.“

„Draga moja, ko bodeš baronesa, ali ne boš ničesar več potrebovala?“

„Narobe, vsega mi bo manjkalo, to vem.“

„In baron?“

„Bo moral skrbeti za baroneso, ha, ha!“

„In baronesa?“

„Da ji ne bo dolg čas, ha, ha, ha!“

„In tvoj poštene Tone?“

„Si lahko izbere drugo.“

„Ali pa pove vse baronu.“

„Misliš, baron je tako nespameten, da bi verjel, ali pa Tone tako neumen, da ne ve druge poti!“

„Pa če bi le uganjal sitnosti?“

„Hm! Povabim ga kot mladostnega prijatelja — hm! Morda boš ti modrejša, če si navežeš revmatičnega markiza. Tudi Sidonija ni ukrenila drugače.“

„Ne ona, njen soprog, ki jo je zapodil in vložil prošnjo za ločitev.“

„Misliš, da je to vse res?“

„E, prevečkrat je že prej tvoja teta zakrila njene napake z denarjem ter ju zopet spravila, da bi sedaj ne bilo res.“

„Oh, Idka! To mora biti krasno, prekrasno, ko pride skesani soprog in pa, — tako-le — tetka ali mamica ter mu pomaga povedati, da se je poboljšal. Jaz se baš tega veselim najbolj.“

„A ti?“

Veliki hlapec Jože je počil z bičem ter zavpil: „H-i-i! Luca! kalop, hop!“ In šlo je še prenašlo; pa Ide vendar ni vzdramilo, da bi zabila ropotanje hotelske kočije.

S Fricko sta samo še dvakrat zamenjali zimsko obleko za letno, muf za solnčnik, kožuh za šal, in ko sta ga tretjič, je stala Fricka z baronom v cerkvi pred oltarjem in poleg nje ona — Ida. Visoke sveče, duhovnik s štolo, cerkev okrašena, po tleh dragocene preproge, okrog imenitna gospoda.

Po cerkvi je odmevalo iz posameznih gruč zamolklo kihanje, nespodobno šepetanje. A vse to je ni ganilo; mislila je na svojo toaleta, na svojega revmatičnega ženina, mislila na prihodnjo srečo poleg njega in svojega izvoljenca, ko jo predrami baronov krepki „da“ in potem nekoliko blažji nevestin glas, ki je pritrdil zvestobo možu z namenom varati ga, ker ji je ugajal njegov naslov. Z naslovom mu hoče vzeti še dobro ime. Tega ni zaslužil. Streslo jo je. Duhovnik je blagoslovil prstana, in baron ga je s tresočo roko nataknil na prst svoji nevesti; Ida je krenila z glavo v stran. Misli so hitele dalje, dalje ... Sidonija ne mara domov, ne sme k soprogu, pogreza se vedno globlje; Fricka tudi ne bo boljša in sedaj — je na

vrsti ona, Ida Planinčeva, da začne isto pot navzdol, navzdol v blato, v nesrečo, odkoder ni rešitve. Ali je mogoče? Niti v romanih ni čitala kaj takega. Ona je že več kot na pol tam, tam... In tako rada bi še živela, veselo, mirno živela! A tu prepad, žrelo! „Sedaj sem na vrsti!“

„Oh!“ je vskliknila in se naslonila prestrašenemu spremljevalcu na ramo. Ljudje so nehali opazovati nevesto, in nedostojne opazke so letele sedaj njej: „Glejte, ta bi ga bila rada! Kdo bi si bil mislil? Te, te ženske!“ Nekaterе gospe so prihitele in jo gledale radovedno. Rekla je, da ji je slabo. Peljali so jo na zrak, na voz, domov. Družice so uganile, da to ne pomeni nič dobrega. Ido so zapustile misli, ostavil jo je tudi spomin, zakaj zavedla se je šele nekaj tednov pozneje v bolnici. Povedali so ji, da so jo nehali krčeviti napadi blaznosti, ko je z groznim naporom in hripavim glasom podila od sebe pošasti, stariše, znance in vragove. Zdravniki so mislili, da ima neozdravljivo živčno bolezen, a obrnilo se ji je na bolje. Odslej je čas potekal hitreje. Obiskujoče jo prijateljice so ji naznanile, da je Sidoniji in Fricki umrla teta, zapustivša jima upravo hotela.

„Sedaj si preberem službo“, vzdihnila je bolnica, in za hipec se ji je v lice vrnila lahna rudečica.

„O vemo, vemo! Z markizom!“

„Ej, živa ne maram v pekel, satana pa ne marajo na svetu.“

„A, ti si krasna Satanela.“

Prijateljice so se spogledale, češ: spet se ji vrača blaznost.

Teden pozneje je že vlak pihal ž njo v domače kraje. Na poštnem vozu, imenovanem „karijola“, se je pripeljala v Zagorje, kjer je namerjala popraviti prvo napako, storjeno na prvi predpustni veselici pred osmimi leti — pa jo je poleg napisa „Julij Železnik in drug“ marsikaj iznenadilo huje, trpkeje.

Zato pa le naprej, naprej!...

„E-e-e ha!“ je ustavil voznik. „Prosim, gospa, ali bodo šli sedaj peš? Smo že na mestu.“

„Z Bogom!“ bil je odgovor, in Jože je pozdravil dvignivši klobuk tako visoko, kakor je to dovoljevala podarjena napojnina.

Ida ga ni videla; mirno in samosvestno je stopala po stranski poti proti mlinu; Jože je drvil s konjem v Zagorje.

„Mama, mama! neka gospa gre k nam, gospa!“ je kričala šestletna Sidonija v slabi nemščini ter zbežala na pol oblečena in precej umazana v hišo.

„Marš v kot ali pa pod ognjišče! Ti spak ti! Kaj zevaš!“ je bilo ne premehko svarilo mame Line v navadnem dolenjskem narečju.

„Kdo prihaja?“ oglasil se je počasi oče Frice z mlinskega odra.

„Kaj vem?“

Dočim je Lina hitro pospravljala v nekoliko boljši red obleko na prsih in pripenjala raztrgani del krila za pas, stemnilo se je na pragu, in visoka močna ženska postava z mirnim pogledom, nekoliko ohropelim glasom je pozdravila: „Papa, mama, Bog Vas...“ Jok jo je ustavil. Poljubovala je mater in objemala očeta. Mati se ji je zdela samo nekoliko postarana, ali oče, oče se je sključil, da bi bil le težko spoznal nekdanjo moško postavo.

„No, no, ti Idka, ti —!“ je momljal srečni mož — „schau, schau!“

„Da si le prišla, no, no; sem mislil, da si se izgubila, weisst.“

„Malo je manjkalo, veš, papa!“

V tem so se nabrali okolu nje otroci, zvedavo gledali tujo žensko in zvedevši, da je nekdanja Ida, odločno popraševali, kaj jim je prinesla. Razdelivša nekoliko slaščic je potegnila Sidonijo k sebi v naročje, čemur se je kodroglavo dekletce branilo trdovratno najprej z dvema, potem celo z vsemi štirimi.

„Ne bodi tako divja! Moj Bog!“ Zadnji dve besedi je izgovorila nemški in pogledala mamo; ta se je pa obrnila proč. Ida se je razjokala stiskaje Sidonijo neprenehoma na prsi.

„Zrastla je, kaj?“ Planinec je pasel oči na vrnivši se hčerki in brisal solze, ki so se mu mešale v belo brado.

„Ubožica“, vzdihnila je Ida in zopet poljubila umazana ličeca svoje ljubljenske.

„Pa vendar, Idka, kje si bila, da ni bilo ne duha ne sluha po tebi?“ vprašala jo je mati.

„Lina, vprašaj rajši, kje je danes kosila naša Idka?“ pripomnil je oče.

„Sem prav pozabila, res. Pojdim v sobo, da se razpraviš! V tem času skuham kavo; ječmen je že pečen.“

Pri ulnjaku.

VII.

Kako je pohítel med svet
Iz gnezda ta tič izpeljan,
Kjer vedno ga grelo je matere krilo!
Nikoli še moker, nikoli gladán,
Nikoli še v boju razgret,
Nikoli preganjan, nikoli kljuvan,
A ljubljén obilo.

Ko prva ga ploha dobila,
Ujeda ga prva lovila
In grabila ga za perje,
Ko prvič je spal brez večerje:
Kako je tedaj obupaval,

Življenje spoznaval,
In bridko je tožil,
Ko pesmi je krožil!
A letos? — Ta tič je krepák,
Med tiči je čil veselják.
Kaj mar mu za par je peres,
Če s kom se spopade zares!
Zažvižga na hruški glasno:
„Saj perje se drugo dobó.“
Če moker je ves in polit,
Pa solnca počaka in gre se sušit,
Potem pa zažvižga, zapoje,
Kot drago mu — vedno po svoje. —

Tak tiček nedavno jaz sam sem še bil,
Ko sem se med svetom živeti učil.
Tedaj sem pač jokál in tožil,
Če vame kdo lok je izprožil.
Sedaj se pa svetu le smejem
In skrit pri ulnjaku se grejem.

VIII.

Le vleci ga! Kako si močna!
Še ti pomagaj sestri, ročna!
Tako! — Pod kapom naj sanjari!
Domà iták samo lenari.

Kdor brani vsakega se dela,
Pa tudi ne zasluži jela;
Čemu bi jedni se potili,
A s potom drugi se mastili?

Ljudje pa tega ne storijo,
Ker dela menda se bojijo:
Kdo štel potem bi silne vsote,
Če vrgli bi pod kap vse trote!

F. S. Finžgar.

Iz našega kota.

(Povest. — Napisal Podgoričan.)

(Dalje)

III.

„Vse naše!“

Od kupnine Kadunjčeve domačije sta ostala še kaka dva stotaka potem, ko je bil plačan Štempiharjev delež. Ta denar bi imeli dobiti otroci, do njih polnoletnosti pa ga je imel v oskrbi varih.

Toda denar je težko izpustiti, zlasti tak, ki ga človek lahko dobi.

Štempihar je premišljal, kako bi si prilastil še ostalo kupnino.

Otroci so pridno obdelovali njive, saj so se nadejali, da izroči Štempihar domačijo Juriju, — tako je bilo ime najstarejšemu sinu — kadar doraste. Otrokom se niti sanjalo ni, da pojdejo iz rojstvene hiše na cesto in naprej . . .

„Haha! Znati se mora!“

Oni goldinarji, kateri so ostali po plačanih dolgovih za otroke, ginili so kakor pomladi sneg na solncu. Kar so pridelali Kadunjčevi na njivah in priredili pri živini, bilo je komaj za živež in za obleko; za najemščino si je Štempihar po previdnosti utrgoval pri ostalem denarju, kateri je tako ginil in ginil, da je naposled izginil v — Štempiharjevem žepu.

Bog ne daj, da bi kdo mislil ali celó rekel: po krivici!

Tega trenutka je Štempihar nestrpno pričakoval, zakaj Kadunjčevina mu je že kar presedala, spominjala ga je prejšnjih časov in pa, veste, tam za Kadunjčevino, na ozkem prostoru si je bila Pogačarjeva Mica z velikim trdom postavila majhno hišico, kateri hišici so nadeli iznajdljivi ljudje značilno ime „na Krtini“, kamor se pa iz Štempiharjevine nikakor ni moglo videti, ker je siromašna Kadunjčevina „Krtino“ od te strani popolnoma zakrivala. In vsakdo, ako tudi

ne trži s smolo in pipci, vé, da je dobro, ako si dva tekmeča vidita iz veže v vežo; to koristi zlasti gmotno trdnejšemu.

Štempihar bi bil silno rad poznal vsakega, ki je s culico zdrsnil iz Krtine in jo naglo smukal mimo Silovega, da bi neopažen prišel iz Središča.

Opazil je bil namreč, da je izostalo precēj takih, ki so dotlej vedno in redno prihajali v njegovo prodajalnico. Da bi ti ničesar več ne potrebovali, ni bilo mogoče misliti; najbrž so torej nabirali potrebno blago na Krtini, dasi so bili nekateri teh vpisani v črnih bukvah Štempiharjevih. In tem bi bil silno rad pokazal zobe za toliko predrznost. Tudi ribič brž zakrpa mrežo, ako mu uhajajo iz nje ribe.

Ko sta se nekoč spravljal Štempiharjeva zakonska počivat in sta se pogovarjala o dnevnih pripetljajih, rekel je on:

„Lej, kar je ta Mica na Krtini odprla štacuno, ne prihaja več toliko ljudij k nam kakor prej! Poljedelci, ki bi bili včasih ob nedeljah kmalu žganje posušili, ko bi mi ne bili imeli vedno dovolj vode pripravljene, prihajajo sedaj le poredkoma, pa še največ takih, ki rajši pijó kakor plačajo; Gorjanov ni več vseh, Založanov ni, in kaj bi še našteval: dosti jih ni, ki so prej prihajali. Ne bo prav za nas.“

„Kruha se tudi toliko ne prodá!“

„Pa nekateri so celó meni dolžni, pa jih vendar ni; za denar hodijo kupovat drugam. O, čakajte, duše, da vas jedenkrat spoznam in zalotim, jaz vam že navijem uro!“

„Kadar imaš čas, pa pazi, da spoznaš katerega!“

„Saj visim včasih pri oknu, pa se ne vidi dobro. Kakšen hrbet še razločim, pa kdo bi po hrbtih ljudi spoznaval! O, ko bi te Kadunjčevine ne bilo, spoznal bi vsakogar!“

„To pa poderi! Kaj če ta podrtija, saj je vse naše!“ razkorači se ona oblastno.

„Saj bom! Kar je bilo denarja, porabilo se je tako vse, čakati za denar pa nimam koga! Res, to podrtijo poderem, potem bomo pa že videli, kdo zahaja k ti Mici na Krtino.“

Dolgo časa ga ni premagal spanec. — Snoval je načrte, kako bi se Kadunjčevi spravili izpod strehe.

„Oj, kako bi bilo lepo, ako bi ne bilo te Kadunjčevine! Ta podrtija le kazi lepoto vasi, zakriva Krtino in oh! reži se nam nasproti in vpije: tako-le je bilo naše gnezdo.“

Deževnega popoldneva je bilo, ko so bili vsi Kadunjčevi otroci doma. Štempiharju se je zdel ta trenutek najugodnejši. Svojo zakonsko je poklical v prodajalnico, sam pa je žvižgaje s prekrižanima rokama hlačal na Kadunjčevino. Stopal je nekaj časa okoli, ustavil se pred vežo in meril kočo po dolgem in širokem, motreč, ali se ne podere v trenutku, ali je varno stopiti čez prag.

Spoznal ni nevarnosti za svoje dragoceno življenje. Stopil je z nogo na visoki prag in se vzdignil v vežo. Oj, kako pusto, dolgočasno, zanemarjeno se mu je zdelo vse v temni, zakajeni veži!

In to naj stoji!?

Marijanka je krpala obleko, sestri sta pletli, Jurij je pa izbiral ječmen za setev. Zadovoljnost jim ni baš razigravala mladih obrazov, zakaj skrb ne pozna te tovarišice.

Varihov prihod v hišo jih je razburil, ker dotlej ni zahajal v hišo, ampak je najrajši pred hišo ukazoval in naročal.

„Kako ste pa pridni! Tako je prav!“ izpregovori Štempihar vstopivši, in premeri hišo parkrat po dolgem.

„Danes ni za drugačno delo!“ odgovori Marijanka.

„O, seveda ne, no — po kaj sem prišel?“

Štempiharju je ostala beseda v grlu. Mislil je, da jih izžene z nekaj besedami, na! sedaj pa kar ni mogel prav začeti; prava beseda mu ni prišla na jezik, zato je žvižgaje men-caril gori in doli, otroci so ga pa zrli čudé se.

„Povedat sem prišel, da si poiščete kakšne službe. Svoje premoženje ste sedaj popol-

noma zapravili, zato tukaj ne morete dalj živeti.“

„O, kajpada ne!“

„O, ne, ne! S čim se bode te pa živili? Kje bode te pod streho? Pod svojo streho vas ne trpim več, nič več!“

„Saj vas nikdar ne nadlegujemo in pod svojo streho lahko prebivamo, čeprav je slaba!“

„Kje pa imate svojo streho? Ali ni ta hiša moja? Ali je nisem kupil jaz?“

„Ali ne za nas?“

„Za vas? Haha! Bedaki!“

„Ali niste kupili za nas, otroke?“ vsklikne Marijanka.

„Haha! Kajpada za otroke, toda za svoje otroke! — Nimam-li kopice otrok, katere je treba preskrbeti? Vi ste pa že preskrbljeni, ker vam je Bog dal zdrave roke in noge in delati znate.“

„Moj Bog! Joh! Po svetu nas poženete?“ zavkajo otroci.

„Pridnih ljudij povsod potrebujejo. Ti, Jurij, pojdi kam za hlapca, ve pa za dekle. Tudi pri meni lahko jedna ostane.“

„Vi se norčujete!“

„Zakaj? V enem tednu se mi poberite!“

Po teh besedah se obrne v vrata. Marijanka pa skoči od okna in se upre v vrata.

„Vi nas podite z naše zemlje? Vi, naš varih, oskrbnik, ata? Ni-li to greh?“

„Ti boš mene učila? Oče je bil zapravljivec, jaz naj vam pa milosti delim? Beži! Svoje reči poberite in, kakor sem dejal, v enem tednu se mi umaknite!“

„Ali nismo delali in vas ubogali?“

„Poberite se mi!“

Štempihar naglo odide. Takega vzduha ni mogel prenašati. Žvižgaje je hlačal nazaj na Štempiharjevino.

„Sem jih že spodil!“ pové ženi.

„Ali si jih? — Kaj pa hočeš drugega?“

Plemenit mir se mu je naselil na obraz.

Takrat se razlegne jok po Središču. Kadunjčevi otroci so po odhodu Štempiharjevem prav spoznali nasledke varihovega obiska.

„Poberite se!“

Pregnani z rodne grude, izpod strehe, vrženi na cesto od tistega, ki je imel dolž-

nost varovati jih! Hu! Ptiček, katerega zli slučaj vrže iz gnezda, čivka, človek pa joka in tarna ter vije roke, išoč tolažbe in pomoči.

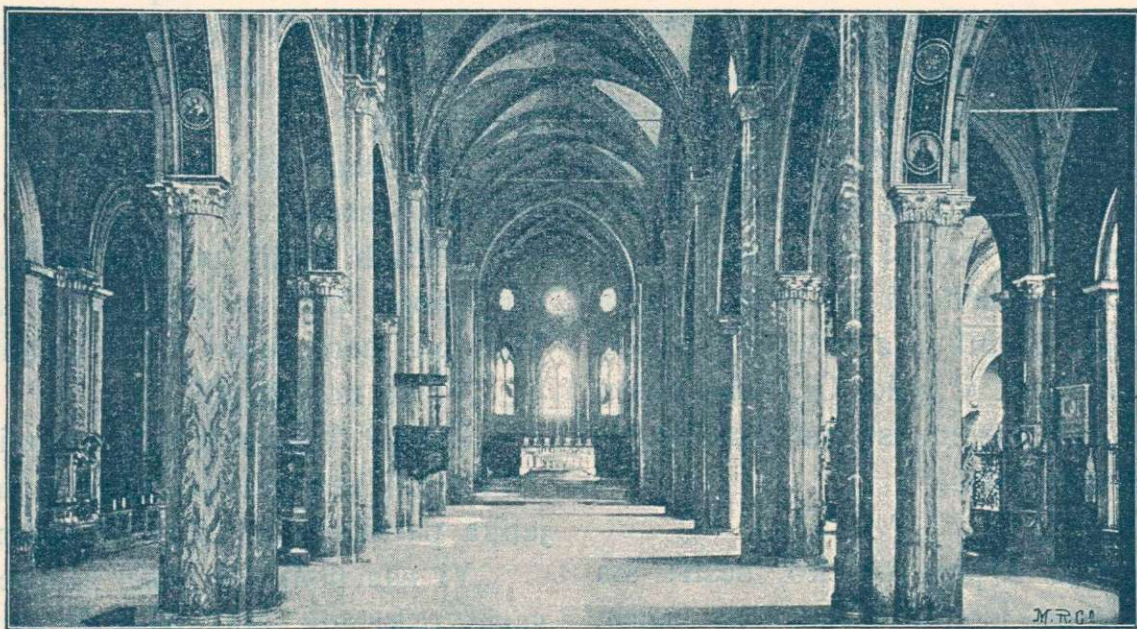
„Poberite se!“

„Kam?“ ...

Dekleta so jokala, fant se je pa rottil.

Sešli so se sosedje. Solze so jim silile v oči, ko so gledali pred seboj nesrečno, zapuščeno družino, izgnano izpod rodnega krova.

„Ha! Človek brez srca! Ali nima dovolj prostora v svoji hiši? — Ali nima vesti? — Najprej jih je pripravil ob domačijo in potem še pognal po svetu! Ali res ni več pravice?“

Cerkev S. Maria sopra Minerva v Rimu.

zemljo, mogel misliti, da bo isti Štempihar pregnal njegov zarod?

„Jurij, nikar ne kolni!“ pravi Blisek. „Tudi jaz sem ga preklinjal, pazaman. Škodilo njemu ni nič! Moli rajši!“

„Morda zanj?“

„Kaj pak! Moli in prosi Boga, naj mu dá srce in obudi vest v njegovih prsih. Naj bi se mu ne povračevalo na njegovih otrocih in vnukih!“

„Lahko govorite tako, ker ne izkušate, kaj je hudo! O, oče moj!“

„Ne, ne! Mi se ne umaknemo!“ vpila je Marijanka. „Tukaj ostanemo! Nihče nas ne premakne!“

In Krajček pravi Blisku:

Ali se ne boji, da bi se zločin maščeval na njegovih otrocih?“

Tako so vsklikali ljudje nevoljni.

Pedenj-možek Zelnikov Andrejček pa se je smukal med njimi in poslušal, kaj pravi ta in oni, da nese gorko na Štempiharjevino, kjer so vestno beležili vse izraze neprijateljstva in neprijaznosti, da predrzne nasprotnike o priliki kaznujejo in se maščujejo.

Ljudje niso znali tolažiti nesrečnikov. Le smilili so se jim in groza jih je bilo, saj se je tudi njim moglo prigoditi isto, ker pride takó nenadoma. Ali je rajni Kadunjec, ki je milostno sprejel Štempiharjeve na svojo

„Sosed, kje so stari časi? Ne veš in ne čutiš, kdaj ti izpodmaknejo tla pod seboj; šele potem se zaveš, ko si na cesti. Molil bom in prosil Boga, da bi se mojim otrokom kaj tacega ne pripetilo!“

„Čudne reči se godé. Težko vidim muho v žlici, a povem ti, teže gledam Štempiharja.“

„O ko bi mogel prenesti svojo hišo kam drugam, še danes me ni tukaj!“

Štempihar je pa slonel na oknu in gledal prizor pred Kadunjčevino ter se grohotal grožnjam in pestém Kadunjčevih otrok.

„Kaj mi morejo, berači! Haha!“

Potrti so lazili naslednje dni otroci okoli rodnega gnezda ne vedé, kaj pride, ker jih

je oni, čegar varstvu jih je izročila modra gosposka, zavrgel in zapodil.

„Poberite se!“ zvenelo jim je v ušesih in jih navdajalo z obupom.

In stokrat na dan se je zagrozila Marijanka:

„Mi se ne umaknemo z tega mesta!“

„Le nikar se!“ pritrjevali so jim sosedge. „Saj mora odnehati! Vaš varih je in za vas mora skrbeti!“

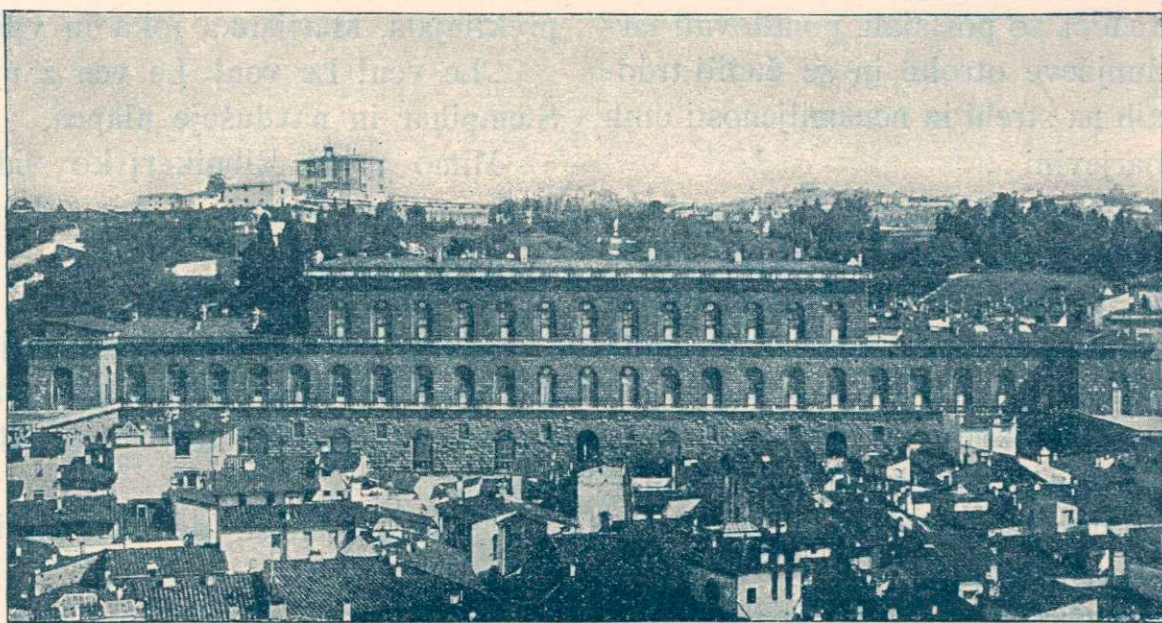
Ribnikarju, ki se je ogibal Štempiharjevine od trenutka, ko sta se bila sporekla, zdelo se je ravnanje Štempiharjevo krivično in nečloveško. Toda ni mogel pomagati. Čutil je, da vsled neprijateljstva Štempiharje-

vega tudi Stoklas ne mara več zanj in celó pri župniku so nekateri prijatelji pihali na ušesa, da bi naredili vihar, ki bi bil ubil Ribnikarja, ker ni hotel dejati k vsakemu Štempiharjevemu dejanju: amen.

K Ribnikarju so se zatekli Kadunjčevi iskat sveta in tolažbe. Toda kaj je hotel? Premogel ni nič. Sočutje je bilo vse, kar je imel za Kadunjčeve.

Teden naglo mine. Ako se ne všteješ, našteješ od pondeljka do pondeljka ravno sedem dnij, a Kadunjčevi se niso še prav nič odpravljali.

Hu! Kako je to jezilo Štempiharja! Ali jim ni bil ukazal umakniti se v enem tednu?

Palazzo Pitti v Florenciji.

In ti še ne gredó izpod strehe! Hu! Njemu se drznejo kljubovati! Njemu? Pa ti berači, ki nimajo nič svojega!

Mogočni Štempihar ni hotel več sam na Kadunjčevino — menda se je bal zvedeti kakšne grenke — v tako umazano podrtijo.

Pedenj-možek doma ni imel dela. Najrajši je oprezoval na Štempiharjevini, da je ujel kozarec vina. Zato je pasel kokoši, katera je kje znesla jajce, gonil race na vodo in snažil Štempiharjeve škornje.

Tega je zaganjal Štempihar na Kadunjčevino.

O, kako je možek kokodakal okoli koč, kako ošteval predrzneže, ki ne slušajo ate! Ves penast je bil od samega zmerjanja.

Marijanka pa je zagrabila škaf in treščila vodo vanj.

„Na, da se boš ohladil, grdoba grda! Mi ne gremo!“

Ves moker je pritekel na Štempiharjevino.

„Lejte me, lejte me, kakšen sem!“

Štempiharica se je smejala mokremu možku in se tolkla po kolenih.

„Ali so te, Andrejček?“

Štempiharju je rojila po glavi predrznost Kadunjčevih otrok. Res ni vedel, kako bi se jih iznebil.

„Hu! Kar z vilami bi jih zmetal na cesto, ako bi ne bilo drugih ljudij!“

Trda je že predla Štempiharju.

V tej sili mu pride na pomoč prijatelj, tesar Podrepnikov Janez z jezikom brušenim kakor bodalo.

„Kaj premišljaš, Štempihar, in se jeziš? Žoharja ne odpraviš drugače od hiše, kakor da hišo razdereš. Razderi to gnezdo in svoje glavci se razkropé!“

„Uganil si Janez!“ zavpije ona srečna.

„Menda bo res najboljša! Pa pridi jutri, da podereš“, veli Štempihar.

Drugi dan zjutraj pride Podrepnikov Janez s pomagačem na Kadunjševino.

Spravila sta se k delu. Splezala sta na streho, pulila strešnico in jo vsipala pod kap. Vpitje Kadunjševih otrok ju ni motilo. Smejala sta se in še bolj hitela delati.

Mimogredoči so postajali, pomilovali tarnajoče Kadunjševe otroke in se čudili trdosrčnosti onih na strehi in neusmiljenosti onih na Štempiharjevini...

Otroci vidé, da ni drugače kakor pobrati se odtodi, zbirali so svoje reči in jih nosili na cesto ter k sosedom. Le Marijanka se ni hotela pritakniti ničesar, ampak je vpila kakor besna:

„Jaz se ne umaknem, če me ubijejo!“

Jurij je prosil sestro, naj se umakne, prosili sta jo sestri, toda nič...

„Jaz ostanem tukaj!“

Pala je streha in strop se je rušil, Marijanka je pa čepela v oblakih prahu, jokalala se in rotila:

„Satanski človek! Pogoltnil nam je premoženje in užival je žulje naših rok!... Ti naš varih! Prilastil si si našo zemljo, našo kočó! Vse! Le poderi! Ne umaknem se! Tramovi naj me ubijejo in razvaline zakrijejo! Tu naj umrjem, kjer sem se rodila! O, ljubi naš oče! Blagor vam, ki ne veste, kaj se godi z vašimi otroki! O, Bog, tvoje maščevanje naj doseže tistega, ki zatira sirote!“

Stavba se je rušila in rušila. Ljudje so vpili na tesarja, naj neha, da ne ubije nesrečnice.

„Pa se naj varuje! Umakne se naj!“

Jurij plane po sestro.

„Ne grem! Pusti me!“

„Norí, norí, norí“, ... razlegalo se je iz Štempiharjevine. Tako sta vpila on in ona.

„Primož, Gropa! Pojdita in vlecita jo ven!“ zapoveduje hlapcema. „Norí, norí“...

„Vrag! Mora noreti! Ti bi tudi norel, če bi te kdo oropal domačije!“ menil je Krajček.

Ljudje so se stekali z vseh strani. Mrmrli so in godrnjali, poguma pa ni imel nihče, da bi rekel Štempiharju: „Stoj! To ni prav! To ni lepo!“

On je mož! Kdo naj se mu zameri?!

Hlapca prideta in gresta med podrtine.

„Umakni se, baba!“ zavpije Gropa in jo hoče prijeti.

„Proč! Proč!“ zavpije Marijanka in ga pahne od sebe. „Ne premaknem se!“

„Čakaj, bodeva videla!“

Primeta jo, in pričelo se je rovanje. Hlapca preklinjata, Marijanka joka in vpije.

„Le ven! Le ven! Le ven ž njo!“ vpije Štempihar in navdušuje hlapca.

Mimo pride Ribnikar; ko vidi, kaj se godi, osupne. Vzbudi se mu srd in stud.

Tak človek!

Ne more se premagati.

„Zijala, ali ste ljudje, ali kaj ste, ker gledate tako mirno nečloveško početje. Ali vas ni sram?“ reče ljudem in Štempiharju zavpije:

„Zver, še nimaš dovolj! Tudi krvi si željan? Stojte!“

Štempiharjev obraz zalije kri.

Ribnikar plane k hlapcema in ju odpeha od Marijanke.

„Dekle, pojdi iz teh razvalin!“

„Ne grem! — A, ste vi, gospod? ... Oh, pomagajte nam, pomagajte!“

„Pojdi, Marijanka! — Zakaj se braniš? Pojdi!“

„Od tu? Iz naše hiše?“

„Iz vaše? Glej onega! Njegova je! Pojdi proč od tu, da te ne ubijejo, ti nečloveški ljudje!“

„Ali moramo iti?“

„Morate; idi, idi!“

Ribnikar jo prime in vodi ven. Marijanka zajoka obupno, da bi se ganilo okamenelo srce.

„Štempihar, sramuj se! Oropal si jih premoženja, in sedaj jih še telesno mučiš, da se veseliš njihovega trpljenja! Zver!“

„Haha! Ti človeče! Grog, Primož, zgrabita ga!“ vikne Štempihar. „Kaj imaš opraviti na mojem svetu! Zgrabita ga!“

„Le, kdor ima pogum: toda prej naj premisli!“

Med ljudstvom je pa šumelo in vršelo kakor pred nevihto. Štempihar se umakne naglo na Štempiharjevino. Pred hišo se obrne in zažuga:

„Ribnikar, zapomni si današnji dan!“

„Prav ste storili, gospod Ribnikar!“ pri-
trjevali so ljudje.

Marijanka zdrse za Štempiharjem, povzdigne pred hišo pest in zavpije:

„Človek trdosrčni! Oropal in pregnal si nas! Naj ti ne prinese sreče ta zločin! Mi gremo v svet, roke nas bodo živile, a ti glej, kdo bo živil tebe in tvoje otroke! Tudi za-te pride ura!“

„Zapodite jo!“

„Grem! — Ti se boš pa spominjal nas, ko nas nobenega več ne boš videl. Naj ti tekó dnevi brez miru in noči brez spanja!“

„Primitive jo! Norí! Norí!“

Podrepnikov Janez je pa vpil gori na steni ljudem.

„Vidite, kakšni bedaki ste! Vsi vidite, da ima Štempihar prav, pa se togotite! Ta Ribnikar se tudi povsod vtika!“

„Molči, duša kupljena!“ razlegne se iz množice!

Ljudje pomagajo pospravljati imetje otrok in se polagoma razhajajo.

„Ni lepo ravnal! Tako jih pripraviti ob vse in še na cesto vreči!“ govorili so ljudje med seboj.

Ali kaj se meni Štempihar za ljudsko mnenje, kdo mu kaj more!...

Vihar se poleže.

Otroci se razkropé po svetu išoč si službe, Kadunčevina je pa izginila z zemeljskega površja za vselej.

Od tedaj je bil iz Štempiharjevine najlepši razgled na Krtino, in Štempihar je lahko opazoval obiskovalce Pogačarjeve Mice, beležil pridno in delal. (Dalje.)

Fra Angelico.

(Spisal profesor dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Velik je Fra Angelico v svojih slikah, ki predstavljajo trpljenje Kristusovo ali pa poslednjo sodbo, a največji je v slikah Marijinih. V njih je najuspešneje uporabil svoje umetniške vrline. V tem oziru ga ni nihče prekosil, niti dosegel ne. Njegovi najboljši učenci so le njegovi najspretnejši posnemalci na le-tem polju. Zakaj Rafael tako slovi v svojih dražestnih madonah? Ker se je od brata Ivana največ učil, s tem sredstvom si je pridobil častni priimek „nebeški Marijin slikar“.

Fra Angelico je ustvaril mnogo številne Marijine slike. Marija je bila njegov vzor, za katerega je ves plamtel v globinah svojega umetniškega srca. Marija je bila nje-

gova ljubezen. To pa je tudi kaj lahko umljivo; dvojen povod je imel za to. Pomisliti je samo treba, da je bil brat Ivan, kakor smo že večkrat opomnili, jako pobožen, najčistejšega krščanstva prešinjen menih. A zraven je bil velik, od narave brezdvomno visoko nadarjen umetnik. V njegovem srcu se je toraj spajalo navdušenje za verske predmete, ki so med vsemi najvišji, z navdušenjem za naravno lepoto, ki mora voditi slehernega umetnika. Kateri predmeti bi pa temu dvojnemu navdušenju bolj ugajali kakor Marija? Saj se na njej zrcali odsev nadnaravne verske vzvišenosti v čudoviti popolnosti; a istotako je nedosežna dika naravne krasote, vsakovrstnih čednostij, ne-

omadeževanega devištva; zaradi tega pravi tako lepo o njej največji laški pesnik nove dobe, Al. Manzoni:

Tanto d'ogni lodato esser la prima
Di Dio la Madre ancor quaggiù dovea;
Tanto piacque al Signor di porre in cima
Questa fanciulla ebrea!

(Prva med stvarmi, najvišje hvale vredna
Biti morala je Božja porodnica,
Sam hotél Gospod je, da lepa takó in čedna
Bila ta hebrejska je devica . . .

Zato jo je brat Ivan slikal z neizmernim veseljem.

Poleg trpečega Izveličarja je stavil kaj rad njegovo žalostno mater. V slikah o poslednji sodbi jo je predočil kot kraljico vseh svetnikov in svetnic. A nebroj je tudi njegovih slik, katerim je v prvi vrsti in jedini predmet Marija. Angelico je bil v to snov ves zaljubljen, v sanjah si je delal za njo duhovite načrte, v prostih trenutkih mu je čopič nehoté risal poteze Marijinega obraza; živa domišljija mu je z vedno sijajnejšim krasom obdajala nebeško Devico in vroče srce je plavalo pogostoma na perutih rajske ljubezni pred njen svetli prestol. Ni minul dan, da ne bi bil po večkrat pokleknil pred njeno podobo ter opravil pred njo, vnet kot seraf, svojo pobožno molitev. Ko ga je zlata zora poklicala iz sladkega sna, vzel je po svoji navadi že izza mladostnih let Danteja ter čital s premišljevanjem in zamaknjen 33., zadnji spev njegovih „Nebes“, ki se prične s skrivnostnim vzosom:

O mati, rajsko čista Ti devica,
Ponižna vsa, a prva vseh stvari.
Ti nada naša, naša pomočnica!
Čednost takó na tebi se žarí,
Da On, ki vstvaril zemljo in nebó je,
Ter bitjem vsem življenje podelí,
Za mater Tvoje si hotél teló je.
Le v Tebi našla je ljubezen večna
Pri včlovečenju bivališče svoje.
Božanstva plamen Tebe je prošnil,
Ti solnce si nebes, zemljanov zora srečna! . . .

V Florenciji nekdam skoro ni bilo cerkve, niti večje palače, v kateri ne bi bila visela Marijina slika od brata Ivana. Še sedaj jih je mnogo v ponosnem mestu, a večina njih je morala romati po širokem svetu v bogate

zbirke ali pa v blesteča zasebna stanovanja. Posebno lepe so v Londonu, v Frankobrodu in v Monakovem.

Najkrasnejšo njegovo Marijino sliko pa ima vendar še vedno Florencija v slavni zbirki, imenovani „Galleria degli Uffizi“. Dné 11. mal. srpana leta 1433. se je brat Ivan v posebnem pismu zavezal, dovršiti to odlično delo; naročili so je tkalci, ki so imeli v Florenciji posebno bratovščino. V pogodbi se pravi: „Pobotali smo se z bratom Ivanom iz reda sv. Dominika v Fiesolah, da nam bo naslikal veliko sliko naše Gospé, in sicer naslikal z mnogovrstnimi barvami od zlata in srebra, z barvami najboljšimi in najbolj finimi, kar jih sploh je, z vso marljivostjo in umetnostjo; dali mu bomo za vse, za delo in trud, 190 cekinov v zlatu, ali pa še več, kakor bo pač dovršil delo po najboljši vesti z vsemi podobami, ki so v načrtu.“ Torej že priprava za sliko je nekako slovesna in pomenljiva. Njej naj odgovarja veliko delo samo.

Zgodilo se je tako. Tkalci so bili z delom povsem zadovoljni. Še več. Brat Ivan je prekosil vse njihove nade. Napravil jim je umotvor, s kakoršnim se do takrat še nihče ni ponašal v Florenciji.

Poglejmo si ga — preslavno sliko „Madonna dei Linajuoli, Mati Božja tkalcev“.

Marija je v nadnaravni velikosti. Plašč, ki jo obdaja, je svetlo-modre barve. Jezus, ki stoji na njenem levem kolenu, je v rumenkastem oblačilu. Okrog glave Jezusa in Marije je okrogel svit, dovršen z bogato zlato bojo; na tej sliki je sploh Angelico rabil izredno veliko zlata po želji premožnih naročnikov, ki so hoteli imeti ne samo lepo, temveč i bogato sliko. Podoba je bila namenjena za veliki oltar in se je lahko zapirala z vratici, na katerih sta bili tudi dve sliki: sveti Janez Krstnik na desni in sv. Marka od leve Marijine strani. Tudi ti sliki sta dovršeno lepi.

Vsa slika naredi na gledalca mogočen, velikansk utisek. Marija je polna nepopisljivega veličastva. Zdi se nam nebes kraljica,

a ob jednom ponižna deva, dekla Gospodova;
prav tako, kakor pravi naš pesnik:

Miloba trepeta v očéh;
Blagost Mariji razodeta
Na licu je brezkončno sveta.

... Roké

K Bogú in Sinu ona proži,
In zdi se, da proseče toži
Človeštva težko Mu gorjé.

Njej mora pač vsakdo zaklicati:

Nikar od tod, nikar, nikar!
Tu pred Teboj srčán in plah
Človeški rod poklekaj v prah,
Srcé Ti svoje nosi v dar! ...

Dete na njenem kolenu je tako lepo in ljubeznivo! Umetniki, ki prihajajo v Florencijo, posnemajo med vsemi umotvori najprej to neizmerno ljubko prikazen. Zraven pa je čez vse razlita neka tajna, vzvišena pobožnost. Take morajo bitiverske slike! Istina, vedno resnične ostanejo besede, katere je o tej divni sliki zapisal duhoviti kritik Alf. Rio: „On peut dire de lui, que la peinture n' était autre chose que sa formule favorite pour les actes de foi, d' espérance et d' amour.“ (Reči se sme o njem, da mu slikarstvo ni drugega kakor ljubljena oblika, v kateri kaže dejanja vere, upanja in ljubezni.)

A še nekaj neprimerno lepega ima naša slika: 12 angelov okrog Marije na okviru naslikanih. Na malih slikah se težko razločujejo, toliko da se spoznajo. A mojstersko lepi se kažejo v večjih posnetkih. Angelsko nedolžni brat Ivan imel je veliko ljubezen tudi do angelov, kako neki ne bi ljubil čednostni brat svojih vzornih bratcev! S posebnim naporom potrudil se je vselej, angele lepo, dovršeno vprizoriti. Tako posrečilo se mu pa to ni nikjer kakor tukaj. Poosebil je tu pojem o angelih, kakoršnega nam podaje božje razodenje; na teh angelih najdemo lastnosti, katere jim pristojajo. Fra Angelico si je po pravici angele mislil vedno vesele, polne rajske radosti, zato jih je pa tukaj večinoma naslikal z godali, ki naj povzdigujejo nebeško veselje, češ:

V srečnem srcu pesmi živé,
Vzbuja se veseli glas.

Slikal Fra Angelico.

Angel s trobento.

Spodnjih 10 angeljev igra. Prvi, na desni strani od Marije, spodaj, ima trobento, prvi na levi strani udarja na bobenček. Drugi na desni in tretji na levi imata ličen tamburin (kositerne ploščice z donečimi zvončki ob straneh). Tretji na desni in drugi na levi strani imata dolga zakrivljena godala.

Četrtri na desni ima gosli, na levi citre; peti na desni ima priročne orgelce, peti na levi tamburin brez zvončkov. Oba najvišja pripogibata kolena in molita. Čim više toraj angeli stojijo, tem tihotnejši sicer, a vendar tem ljubkeji je glas njihove godbe. Zadnja dva molita, molitev pa je najsijajnejša, Bogu prijetna godba; zato nas nujno opominja 150. psalm: „Hvalite ga z glasom trobente; hvalite ga s petjem in s citrami! Hvalite ga z godali in v zborih; hvalite ga z goslimi in orgelcami!“ Le-ta raznovrstna godba pa je samo različna molitev.

Kako je toraj na tej sliki vse izborna, globoko premišljeno in kako umetno dovršeno! Uprizoriti čiste duhove je najtežavnejša naloga krščanske umetnosti. Angleški estetik Philimore pravi, da v času renesanse niso umetniki nobene stvari tako brezmiselno in nespodobno predstavljali, kakor ravno angelje. („Perhaps, none of the Christian subjects have been more unworthily profaned by the Renaissance“). Celo Perugino in Rafael nista v tem oziru na višini prave dovršenosti; njihovi angeli so le otroci, res sicer rajsko-lepi otroci, kakor posebno ona dva znana na Rafaelovi sliki „Madonna di Sisto“, a ravno s tem načinom izgine pravi pojem o angelih. Oni niso namreč samo otroško nedolžni in otroško srečni, temveč so tudi z razumom in z vsemi dušnimi silami v obilni meri obdarovana bitja. Brat Ivan je tudi to njihovo lastnost vestno vpošteval, radi tega angele pred očuje kot krepostne mladeniče, kakoršne si moramo misliti po Tobijevi knjigi. S tem pa je lepo zjedini v njih pojem vzorne nedolžnosti s pojmom visoke razumnosti. Vsi pa so tako lepi, polni nadnaravne krasote in ljubeznivosti, da je sam Michelangelo pred njimi občudovaje izustil pomenljive besede: „Brat Ivan, dobri menih, je pač gotovo raj obiskal in dobil od Boga dovoljenje, tam kaj si iskati vzorce za svoje angele.“ Kdor jih gleda, bo o njih vzdihnil:

Stvarstva se čaroba nam odgrinja,
Blaženstva oblast duhá prošinja,
Božji prst je v stvarstvu razodet.

Ivanovi angeli stojé na vrhuncu umetniške dovršenosti v vsakem oziru. Znamenje njihove sreče so cvetoči obrazi, znamenje njihove moči in nadnaravne sile je krepost njihovih teles, a v znamenje neprestanega veselja jim podaje brat Ivan še godala, kakor nam kaže naša slika. Angelsko veselje si je domneval Angelico celó tako visoko, da je na nekaterih slikah angele pred očil plešoče, gotovo opiraje se na besede sv. Bonaventure: „Illa gloria coelestis habet amantissimam societatem, quia sancti coram Deo semper faciunt choream omni jucunditate plenam“. (Ista slava nebeška se uživa v najmilejši družbi, ker izveličani pred Bogom vedno rajajo v vsej prijetnosti). Za angele rabi brat Ivan tudi posebno barvo, kolikor mogoče svetlo-blestečo, nekoliko prozorno, kakor da bi i ona imela na sebi znak duševnega bitja.

Ko je to sliko naš Fra Angelico dokončal, zgodilo se je pač, kar pravi pesem:

..... Umetnik sam
Poklekne, solzo z lic obriše,
Hvaležno k Bogu glasno vzdíše:
„Zahvaljam Te mogočni Bog,
Ker vodil si mi delo rok! —

Velečastna je druga Marijina slika brata Ivana, „Marijino venčanje“ ji je vzvišena snov in ime, naša podoba na str. 392 in 393, Angelico jo je bil napravil za kartuzijansko cerkev v Val d'Ema blizu Florencije. Več stoletij je tam vnemala vnete Marijine otroke k pobožnosti in ljubezni do nebeške matere. Dandanes je v bogati zbirki v Florenciji, „Galleria degli Uffizi“ zvani. Na njej se kaže Angelico mojstra za velike skupine, katere so jako težavne. Kakor je iz naše podobe razvidno, razvrstil je brat Ivan snov tako-le: Marija, silno častitljiva prikazen, sedi na desnici svojega Sina. Kristus jo krona, a kako? Ne polaga ji krone na glavo, kakor je običajno na enakih slikah, ampak vzdignil je roko, da bi ji v krono, katero že nosi na glavi, pritrdil še jeden dragi kamenček kot zadnje plačilo in priznanje za njene neizmerne zasluge. Marija ima krono že na glavi; s tem je hotel umetnik reči:

njo so venčali že na zemlji njeni udani otroci in častilci, slaveč jo kot Mater Božjo, venčale so jo njene vzorne, nedosegljive čednosti, venčala jo njena neizrekljiva čast. „Blagor telesu, ki te je nosilo!“ Okoli Jezusa in Marije pa je 40 čudovito lepih angelov, večina med njimi ima zopet različna godala, z nebeško godbo povzdigujejo najslavnejšo rajsko slovesnost. Spodaj pa obdaje velika množica različnih svetnikov in svetnic božjih prestol kralja nebes in zemlje; vidi se jim, da so že vajeni nebeške slave. Angeli so polni življenja, nekateri se ravno pripravljajo k rajanju; častitljivi zbor svetnikov in svetnic pa molči, vsi so zamaknjeni, zamišljeni, polni občudovanja, kakor da še niso vajeni takih nebeških slovesnostij.

Kako je torej vse natančno preudarjeno! Nobena poteza, noben izraz na licu ni brez premisleka.

Nepopisno lepo je na tej sliki blagoglasje v barvah. V ozadju se blišči svetlo zlató; modra in rudeča barva prevladujeta na oblekah, črne in sive ni nikjer, ker ste barvi žalosti, oziroma spokornosti, katerih v nebesih ni. Umetniki te barve brez izjeme občudujejo. Julij Helbig (1808—75), velezaslužni ocenjevalec na umetniškem polju, pravi: „Je-li Fra Angelico kolorist (umetnik, ki hoče z barvo doseči poseben uspeh)? In še kakšen! Dražestne so njegove barve; zlato ume rabiti v tako čudovitem sijaju, da otemni tako rekoč naše solnce. Strmeti moramo nad krasoto njegovih barv; mi srkamo iz njih neizrekljivo sladkost, a ne smemo jih meriti po današnjih pravilih.“

Fra Angelico je vedel barve uporabljati na poseben način. Tudi v tem ga ni nikdo dosegel. Navadno je celo platno prevlekel s samim zlatom, na-nj je še le potem slikal z drugimi barvami in sicer v zelo rahlih in tankih potezah; radi tega so druge barve z zlatom prošinjenje, zlato se za njimi blišči in jim daje neki poseben sijaj. Znal je tudi rabiti najbolj trpežne barve; kdor jih pogleda sedaj, ko so stare že 400 let in še več, poreče, da so slike šele včeraj dovr-

šene. Od nobenega umetnika se niso slike ohranile tako sveže, kakor od brata Ivana; na njih se ne pozna urni beg minljivega časa.

Na tej sliki je bil Angelico v barvah posebno srečen. Velikega pomena so žarki, ki se zadaj za Izveličarjem in Marijo v razkošni obilici razlivajo na vse strani ter divno razsvetlujejo prizor. S tem je podano umetno središče na sliki. Vrhu tega pa se obe poglavitni osebi cele slike bliščita v posebni luči ter se čarobno v polnih žarkih odlikujeta med vsemi drugimi. Angelico je gotovo mislil na besede Kristusove: „Jaz sem kot luč na svet prišel, da nobeden, ki v mene veruje, ne ostane v temi.“ (Jan. 12, 46). Kakor da bi bila ta slika samo razlaga navedenih besed! Brat Ivan je hotel ob enem v gledalčevih prsih vzbuditi občutek, ki ga je ganljivo izrazil laški pesnik, rekoč:

Prelep je v jasnem svitu dan
In néba je obok krasán,
Ko z zvezdami je nasejan;
A tēma ta se luč mi zdi,
Če v srcu mojem zažari
Zveličar moj, poln milosti.

„Venčanje Marijino“ je dragocen zaklad florenškega mesta. Od nekdanj so je umetniki izredno čislali in občudovali. Že vrli neutrudni opisovatelj klasičnih umotvorov, Vasari, je navdušen dejal o njej: „S to sliko je Fra Angelico samega sebe prekosil. Na njej venča Kristus svojo izvoljeno mater, obdan od velike množice angelov in svetnikov. Vse je tako izborno dovršeno, kretanje, gibanje je tako dobro zadeto in izraz na vsakem licu je tako resničen, da občuti naše srce neverjetno veselje in sladkost, ko jo gledamo. Da, zdi se celó, da oni izveličani duhovi v nebesih niso drugačni, ali bolje rečeno, če imajo telesa, ne morejo biti lepši. Vsi svetniki in svetnice, katere nam predstavlja brat Ivan, so polni življenja, kakor da bi jih bil slikal angel iz nebes. Zato so že od nekdanj onega odličnega meniha in slikarja po vsej pravici zvali ‚brat Ivan Angelico (angelski)‘. Resnično povem, kadarkoli to delo gledam — vselej se mi zdi novo in nikdar se ga ne morem dovolj nagledati.“

Ko je l. 1500 mnogo ljudij kartuzijanski samostan, v katerem je bila ta slika, obiskalo, nastale so značilne vrstice narodnega laškega pevcu:

Ali šel je Fra Angelico v nebesa,
Da pogleda si obraz Device,
Ali pa Marija prišla je na zemljo,
Da pokaže njemu svoje lice.“

Celó zeló strogi sodnik umetniških del, Fr. Schlegel, je strmeč nad to sliko dejal: „Reš, kadar brat Ivan slika nebeške prizore, obdá svoje angele in svetnike s

tolikim bleskom in svitom, da mu v naravi nikjer ni primere; jedino sijajni odsev v demantu ali pa v mavrici nas na-nj spominja.“

V Napoleonovem času so vzeli s silo tudi to sliko, kakor stotero drugih, ter so jo prepeljali v Pariz, a l. 1815. je na dunajskem zborovanju poslanik mesta Florencije posebej imenoma zahteval, da se ta slika mestu zopet povrne, kar se je v istini zgodilo. (Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Slovanska knjižnica. Snop. 73—74. „Strahomir.“ Izvirna romantična igra v petih dejanjih. Spisal Ivan Benko. Urejuje in izdaja A. Gabršček. Str. 175. Cena 36 kr.

Zakaj neki naslavlja pisatelj svojo igro izvirno? Ali zato, ker ni prevedena? Ali zato, ker meni, da nam bo kazala kaj posebnega, novega, „originalnega“? No, romantika se je pač preživela in današnji dobi več ne prija. Fabula dramatis še ne bi bila napačna, ko bi jo slišali iz ust kakega pustolovnega pripovedovalca. Toda to nerodno obdelovanje snovi! Te medlo risane osebe brez mesa in krvi, brez slehernega pojmljivega značaja! Dejanja se vrši še dokaj, ali ti neutemeljeni, naravnost neverjetni dogodki! Pisatelju je notranjost človeške cele narave povsem neznana, zato množica besed in govorov in samogovorov, ki nam zvené tako na sluh kakor škorcev glas: Tukaj sem. Kje in kdaj silno razburjen človek govori v dolgih perijodah in raztegnjenih epičnih primerah? (Stran 38, 90 itd.) Stavim, da pisatelj še ni 20 let star ali pa vsaj ni bil, ko je to igro pisal. Vsekakor ni zrela za javnost, še malo ne.

„Mlada Zora. Romantiški igrokaz v treh dejanjih.“ Spisal Milovan. Tudi tej igri velja sodba kakor prejšnji, samo v nekoliko milejši meri. Dijalog vendar ni tako najiven, jezik je vznositejši, razvitek naravnejši, osebe jasneje označene. Igra je pač posnetek krasne narodne pesmi. Zakaj pa je pisatelj ni porabil za tragedijo? Tragiška krivda je tako razločno naznanjena, kata-

strofa bi bila tako ganljiva, razdelitev v tri dejanja tako neprisiljena. Koren-lečen spominja na tisto tekočino, katero je pila Romejeva Julija. Glavne napake takih mladostnih delc pa so slabotne motivacije in nepsihološko menjavanje mislij, besed, dejanj. Opazke dvornega norca so včasih zeló omledne. Da bi se on šalil še tudi takrat, ko je z veliko silo smrti ušel in je bil grad njegovega gospoda v največji nevarnosti, to pač ni mogoče, razven če je bil res nor. „In der höchsten Noth hört jede Gemüthlichkeit auf.“

Anton Medved.

Pole s podobami za šolo in dom. „Družba za razmnoževalno umetnost na Dunaju“ je izdala prvo vrsto slik (25) z omenjenim imenom. Ta vrsta je kos velike celote, v kateri bo do 500 pol z umetnimi slikami raznega značaja in razne vsebine. Predmeti bodo verski, zgodovinski, prirodopisni i. dr.; slike same pa bodo deloma lesorezi, deloma risbe, deloma tudi barvane podobe. Namenjene so kakor šoli tako tudi domači porabi, mladini, a tudi odrastlim. Za ta namen, da se daleč razširijo, določena jim je cena res nizko, namreč 5 kr. nebarvana, in 10 kr. barvana pola. Prvih 25 pol, katere imamo v rokah, smemo imenovati umetniško delo; nekatere so jako lepe, druge so pa narejene po raznih načinih risarske umetnosti, kateri so dandanes zastopani med risarji. Šoli bodo gotovo v velik prid. — Prodaja teh slik je poverjena c. kr. vodstvu založbe šolskih knjig na Dunaju. (K. k. Schulbücher-Verlags-Direktion in Wien.)

Raznoterosti.

Španska vojska v Ameriki. Med Španijo in Zveznimi državami v Ameriki je od velike noči sem sicer počasna, a kruta vojska. Prava bitka je bila samo jedna, namreč 1. velikega travna pri Caviti (blizu Manile na Filipinskih otokih), v kateri je ameriški poveljnik Dewey Špancem do cela uničil ladije. Skoro gotovo pa bomo slišali v kratkem zopet o kaki večji bitvi.

Čitateljem podajemo tu nekaj slik iz te vojske, ker se zanima za ta žalostni boj seveda tudi Slovenec.

Da je ta boj Američanov zoper Špance krivičen, to trdijo prav mnogi. Toda nič manj ni gotovo, da Španci tukaj trpe za svoje stare grehe. In prav zato je upati, da bo Španija, akotudi obnemore v boju, dobro porabila drago plačane nauke. Sicer pa prosimo Boga, da bi dal kmalu obema državam mir.

Palackega slavnost v Pragi. Sredi minulega meseca so praznovali Čehi z ve-

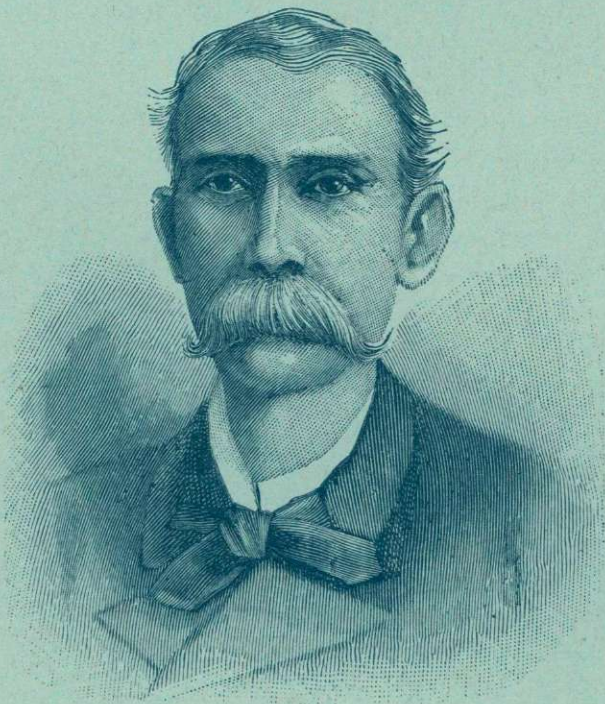

Kommodore George Dewey, poveljnik ameriškega brodovja, zmagovalec pri Manili.

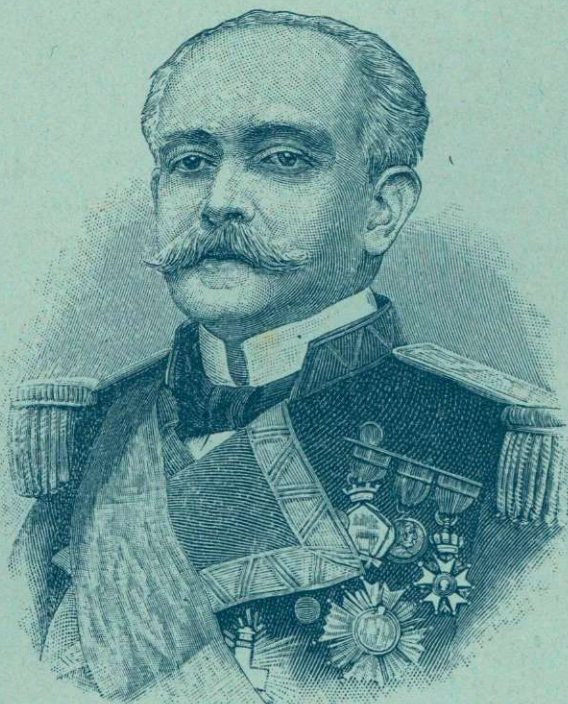
likim sijajem stoletnico Palackega rojstva. Slavnosti se je udeležilo mnogo zastopnikov izmed vseh slovanskih narodov. Ob enem je bil one dni v Pragi tudi shod slovanskih časnika. Ker objavi naš list kakor življenjepis Palackega, tako tudi kratek opis slavnosti, zato nam ni treba tukaj več o tem govoriti.

Mickiewicza slavnost. Malo pozneje (dné 21. do 28. rožnika) kakor Čehi so praznovali tudi Poljaki stoletnico jednega izmed največjih sinov: pesnika Adama Mickiewicza. Dné 28. min. meseca je bil v Krakovu odkrit njegov spominik. O Mickiewiczzu smo že pisali.

Koseskega stoletnica. Ker bo 12. kimovca stoletnica rojstva našega Koseskega, zato namerjajo v njegovem rojstvenem kraju, to je v Spodnjih Kosezah pri Moravčah, poslati ta spomin in sicer dné 14. vel. srpana. Na rojstveno hišo bodo vzdali spominsko pločo.

Maksim Gomez, vodja vstašev na Kubi.

Admiral Montojo, poveljnik španskega brodovja pri Manili.

Pogovori.¹⁾

Gosp. — *čič* v *G.*: „Lovec“ Vaš je morebiti dober strelec, če mu „puška počí točna“, da srno v „hipu moči zapustijo, juhé — drži jo strela močna“ — a sodimo, da mu bolje „lovski rog zapoje“ kakor pa strune na liri njegovi. Kako nakopičene so misli samo v prvi kitici! N. pr.: „Po gorah pa sneži veselo; Juhé sedaj šele zame Življenje lepo bo začelo — Kozice bodo prišle same. Juhé to bodo spet grmelo!“ I, same ne pridejo, prižene jih sneg, in morda pride tudi kak kozel vmes! — Motivacija v „Zamujenem času“ nam ni jasna: Dekle se brani „fanta“, ker: „Ni zadnji fant še ta In nima mene same Device vas le ta.“ Ravno to: če je drugih devic dovolj, bo zanjo toliko teže dobiti moža. Ali pa se morda s tem tolaži, da ne bo jedina ona v vasi „obsedela“, ker je tudi drugih takih starih devic? Slaba tolažba! — Prav, da mati svari hčer pred grehom napuha . . . začetek in korenina je drugim grehom. A ne vem, pojde-li do srca dekletu, če ji pravi: „Prevzetnost nima teka (!), Po konci kratko gre, Se rada opoteka, Spodrsne noga se.“ In res ji ni šlo, ker: „In Zalka je še sama In čaka še moža“. To smo si précej mislili! — Čuden je tudi Vaš „mrlič“. Ima „velo lice“ pa „jasno čelo“! Ali radi tega se mati vendar-le joka po njegovi izgubi, ali ne? Pa celó „oko opira, Krog ust smehljaj mu svira“ (Bog zna, kak „komad“!). O! tu bi bili že smeli pogledati Gregorčičevo „Pri mrtvaškem odru“, pa bi bili morebiti čutili in zapeli drugače. Precèj dobro ste jo zasolili tudi „Solncu“ . . . tako, da mu jo še mi privoščimo in tu zapišemo:

Lepoto zemlje občuduješ
In željno se oziraš dol;
A da le dan bi tu živel,
Imelo bi sveta dovolj.

Upajte, da Vam solnce ni zamerilo, kakor — upamo — tudi Vi niste nam.

Gosp. *Zameščanov*: Vam bi morali na dolgo odgovarjati. Z listnico je težko vsakomur v vsem biti kos. Vzemimo najprej pesmico „Pojmo!“ Prav, prav, da v mladosti zadoni krepka, ubrana pesem. Tudi smo prepričani, da Vam nihče ne bo kratil tacega veselja, če je to res srčna želja Vaša. Da pa to veleva ravno „bistri um in pamet jasna“, — o tem — dovolite, da dvomimo. Tudi to ni prav logično, da bi vsi zapustili nas, pa bi nam pesmi „vendar“ še donele. Najmanj „nam“ bodo pa donele, „ko v črnem plašču mašnik bere Za dušo našo: miserere“. Ergo!? Veselje imate do pesnikovanja — to je gotovo. Tudi mislimo, da ni samo, da se „štulite“ s tem: ampak še življenja in spoznavanja sveta Vam treba, potem se bo videlo, pri čem da ste. Imenovanih knjig Vam brez izbiranja ne moremo priporočati. Naše nazore o tem ste lahko že brali v prejšnjih letnikih „Dom in svet“-a. Kar se tiče „sonetov“ in „tercin“ . . . hm! če imate misli, da bi se „poezija marsikaterikrat obnesla dosti bolje, ako bi bila pisana v kakem drugem metru“ — svobodno Vam. Ali če je jedenkrat oblika dana in jo hočete rabiti, rabite jo tako, kakor je dana. V drugem metru — v drugi obliki — bo pesem kaj drugega. Tudi mi poznamo „sonete“, ki so malo drugačne oblike, kakor jih je „vlil“ Prešeren. Zato pa ne rečemo, da ni prav, ako bi se naši pesniki učili sonete ravno od Prešerna. Veseli nas naposled, da se Vam je „Dom in svet“ tako prikupil. Le krepko ga prebirajte in se učite, da bode tudi res kdaj dober in marljiv sotrudnik. O „narodnih pregovorih“ moramo reči, da je hvalna Vaša skrb in lep Vaš trud, da ste jih nabirali. A večina je skoro povsodi tako znana, da ne kaže poslati jih v dežel.

No, čakajo nas že drugi, da se ž njimi kaj pomenimo.

M. B.

¹⁾ S častitimi dopisniki, prijatelji in naročniki namerjamo pomenkovati se pod tem naslovom.